

Édes Anyanyelvünk

XIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1997. OKTÓBER

ÁRA: 50 FORINT

Átkeresztelések

Az átkeresztelések korát éljük. Ezt hallottam a minap az egyik filmben: *Azelőtt törvényszéki kézbesítő voltam, most kommunikációs előadó vagyok.*

Egy üzlet ajtajában olvastam a feliratot: *Üzletkötők, ügynökök kéméljenek! Termékmenedzserek is!* Nyilván az üzletkötők és az ügynökök új néven kísérleteztek.

Egy idős néni nem találta a tanácsot, bocsánat az önkormányzatban a szociális osztályt. Kiderült, az ma már *humánpolitikai részleg*. Az új elnevezések nagyon sokszor csak egyszerű manipulációk. Sok esetben a vállalat, a vezetés, az ember, a munka, a mentalitás maradt, csak a cégtábla cserélődött ki. Hányszor tapasztalhatjuk ezt! A modernizáció, az arculatváltás nagyon sokszor csak terminológiaváltást, címkevéltást jelent. A cseresző pedig rendszerint: idegen szó.

Volt már ilyen totális szócseré: az ötvenes években. Kolozsvári Grandpierre Emil írja egy helyen, hogy akkor „jelentéstani” forradalom játszódott le. A szavakon egyszeriben mást kezdtek érteni, mint amit eredetileg jelentettek. Gondoljunk csak a *békekölcsön-re!*

Ma is mintha valamilyen nyelvi forradalom játszódna le. Mintha nem lenne eladás vagy piacszervezés: ma *marketing* van. A vállalat nem tervet készít, hanem *projekt-et*, sőt *prodzsekt-et*. Azután kialakítja – no nem az arculatát, hanem az *imázs-ét* (ritkábban: *imázs-át*). Kinek-kinek nyelvérzéke szerint. Minden szinten megjelentek az értékesítésben kulcsszerepet játszó *menedzserek*, *termékmenedzserek*. A vállalatok létrehozzák *kommunikációs* vagy *public relations*-irodáikat; ezeket *péer-nek* vagy rosszabb esetben *piár-nak* nevezik. Azért mondom, hogy rosszabb esetben, mert a *piár* kísértetiesen emlékeztet egy nem éppen jó hangzású szóra: a *piál-ra*.

Az oktatás világában is dúl az átkeresztelés. A világnézetünk alapjai nevű tantárgy ma *állampolgári ismeretek*, a dialektikus és történelmi materializmus helyén *filozófia* van. A személyzeti osztályok *humánpolitikai osztályok* lettek. Varázsszóvá vált a *humán ökológia*: állítólag egyetemenként mást értenek rajta.

S máris itt vagyunk az utazási prospektusokból egy éve állandóan ránk köszönő *last minute-nél*. Ma már szinte nincs olyan utazási hirdetés, amelyben ne lenne ott a csalogató angol kifejezés: *last minute*. Vagyis: utolsó perc, végső perc. Ami egy fogalom tömörítése, és azt jelenti: az utolsó percben adott nagy árkedvezmény.

Persze magyarul is lehetne mondani. Így hangozhatna: *árendedmény*, *árkedvezmény*, *utolsó nagy lehetőség*, avagy a régi kereskedelmi fogalommal: *végkiárusítás*. Mindenki tudja, hogy a kiárusítás, végkiárusítás, végeladás mindig az utolsó és legnagyobb kedvezményt jelenti. Ugyanazt, mint a *last minute!*

Motoszkál bennem a kisördög. Nem lehet mindegyik utazás eleve, több hónapra előre hirdetve: *last minute*. A *last minute* jellemzője az, hogy az út azonnal, mondjuk holnap vagy a jövő héten indul. Nem telt be a létszám, ezért van az árendedmény. Ha a több hónappal előre tervezett utakra is ráírják: *last minute*, akkor ez egyszerűen csak annak olcsóságát, kedvezményes jellegét van hivatva közölni. És semmi köze az utolsó perchez. És akkor már nem is egészen értem, hogy miért *last minute*.

Természetesen a sznobéria, a divat miatt. Mert az olyan *snassz* lenne, hogy *kedvezményes utazás*.

Ha így van, akkor talán még nem egészen ismerik jól a fogyasztók, vásárlók, utazók lelkét a menedzserek. Vagy én lógok ki a sorból – de nagyon.

Talán egyszer ismét divatja lesz a tiszta, világos kifejezésnek; visszatérünk a jól bevált, ismert, hiteles magyar szavakhoz; lesz hiteles és értékes az alapalakjukban használt jelzőnek; talán polgárjogot kap a polgári társadalomban a közérthető nyelvezet. Most nem vagyunk ezen a „szinten”. A minduntalan hangoztatott „*last minute*”, a „*legesokoládébb*”, a „*tisztifcsca*”, a „*tejminátor*” és társai olyan messze vannak ettől a nyelvi etalon-tól, mint Makó Jeruzsálem-től. A nyelvi hagyományban rejlő reklámértéket még nem fedezték fel a piárosok és a menedzserek. De bízunk benne, hogy ez csak idő kérdése, s hogy előbb-utóbb őket magukat is átkeresztelik. Mondjuk: *népszerűsítőkre* vagy *értékesítőkre*.

Balázs Géza

A TARTALOMBÓL:

Takács Tibor:
Otthonról hozott
szavak

Tomana Györgyi:
A beszédtanulás
kezdetei

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Murádin László:
A nyelvművelés
nélkülözhetetlen!

Vezér Erzsébet:
Nyelvi fájdalmaim

Graf Rezső:
A hatalom nyelve

Bozsik Gabriella:
Templomnevek –
helyesen

És:
nyelvi versenyek,
mozgalmak, pontozó,
keresztrejtvény

Kedvcsináló könyv keresztneveinkről

Az a több mint 350 oldalas, már küllemével is figyelmet keltő, szemrevaló kötet, amelyet *Hogy hívnak?* címmel **Fercsik Erzsébet** és **Raázt Judit** (mindkettő az ELTE Tanárképző Főiskolájának docense) tett le az olvasók asztalára, valósággal ünnepi ajándék. Nem túlzok. Ú n n e p i, mert mind ritkábban vehet kezébe az ember olyan szép stílusban megírt, tanulságos, egyúttal pedig színes, olvasmányos könyvet, mint ez – Tessék kipróbálni! Aki elkezd olvasgatni, menten belefeledkezik! –, ugyanakkor pedig a j á n d é k, azahogy ajándékozással is nagyon alkalmas munka. Nem csoda, hiszen vagy száz közismert keresztnevünket mutatják be, illetőleg járják körül a szerzők, s így mind azoknak, akiknek a neve benne szerepel, már eleve kitűnő ajándék ez a könyv.

A kötet legnagyobb hányadát ezek a névcikkek teszik ki. Nagyobb részüket egy-két oldalas, de a *József* név pl. 9, a *Mária* pedig 12 oldalt kapott benne. A névcikkekben okosan és színesen szólnak a szerzők a név eredetéről, a névhez kapcsolódó névnap(ok)ról, népszokásokról (pl. *Gergely rázza a szakállát*, ha március 12-én havazik), a név híres viselőiről (a *Gyula* név cikkében Illyés Gyuláról, Krúdy Gyuláról, Benczúr Gyuláról, Kabos Gyuláról, Csontos Gyuláról és még további tíz-tizenkettőről), a névhez fűződő szólásokról, csúfolókról (pl. *Balázs, / csípje meg a darázs! Katica, / karmoljon meg a cica!*), sőt női nevekről szólva még azt is megemlítik, hogy a név viselőjét milyen virággal illik felköszönteni.

De nemcsak névcikkek találhatók ebben a remekbe sikerült könyvben, hanem – a kötet elején és végén – egy-egy általánosabb kérdéseket tárgyaló fejezet is. Az elől levő a nevek kialakulásáról, a magyar személynévek rendszeréről és a különböző névtípusokról szól (családnevekről, ragadványnevekről, becenevekről stb.), a kötet végén található fejezet pedig a névválasztás egykori és napjainkbeli indítékairól, a névadás szokásairól és szer-tartásairól, nem feledkezve meg a névnapok megülését, megünneplését formáiról sem.

Kedvcsináló könyv keresztneveinkről – írtam ismertetőm élére az alliteráló címet. Most látom csak, hogy a kötet gondozója is beleillik ebbe a betűrímes sorba. Ide is írom hát, emlékeztetőül: *Korona Kiadó*.

Grétsy László

TARTALOM

Balázs Géza: Átkeresztelések	1
Grétsy László: Kedvcsináló könyv keresztneveinkről	2
Takács Tibor: Otthonról hozott szavak	3
Szilágyi Ferenc két verse	3
Tomana Györgyi: A beszédtanulás kezdetei	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Maróti István: „Ha a torpedó felrobban...”	6
Murádin László: A nyelvművelés nélkülözhetetlenségéről – a határon túlról nézve	7
Vezér Erzsébet: Nyelvi fájdalmaim	7
Mizser Lajos: „Én szöke városom...”	8
Graf Rezső: A hatalom nyelve	8
Bozsik Gabriella: Templomnevek – helyesen	9
F. Kovács Ferenc: Kakukktojás?	9
Deák Mihály: Családi látogatás	10
Zsallai Zsolt: Magyar családnév?	10
Török András: Családfinta fosztóképzők	11
Szloboda János: Piaci séta a Tisza mentén	11
Holczér József: Zavart/zavaró képek	12
Szathmári István: Illyés Gyula: Szekszárd felé	12
Minya Károly: Filmcímfordítások és -ferdítések	13
Sajtvita a nyelvtörvény és a nyelvművelés hasznáról és káráról	13
G. R.: „Egy kapocs, ami mindennél erősebb...”	14
Komoróczy György és Mészely József: Anyanyelvi versenyek Nagyváradon	14
Zimányi Árpád: „Nyelvünkben élünk” kommunikációs verseny	14
Szende Aladár: Verseghy nyelvművelő verseny	15
Csicsai Zsolt: Péchy Blanka nyelvművelő tábor Balatonbogláron	15
Erdély Judit: „Beszélni nehéz!”-körvezetők találkozója	15
D. L.: Kazinczy-díjak, Kazinczy-jutalmak	16
Deme László: Bárczi Géza-émlékünk – Bárczi Géza-émlékermeseink	16
Bartol Antal: Helyi verseny, helyi támogatókkal	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjérvény	19
Ürömi Kiss Lajos: Egy öreg legény rímes tűnődései	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvapolók Szövetségének évente ötször - februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben - megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvapolók Szövetsége

Felölös szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23-27.
Telefon: 267-9267

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), amelynek címe: 1900 Budapest, VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)

Előfizetési díj:

egy évre 250 Ft

Számonkénti ár: 50 Ft

Az Anyanyelvapolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:

Anyanyelvapolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

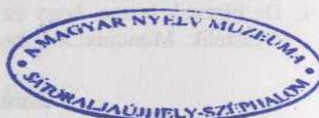
Lapunk kiadását

a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány,
a Nemzeti Kulturális Alap,
a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Köznevelési-fejlesztési Főosztálya
és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332-3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Otthonról hozott szavak

Ez az otthon természetesen a szülői ház, tágabb értelemben a szegedi táj, a lélek kitárulkozásának színtere, a körülvevő világ, amely készen adta a nyelvet. Mondtam, ahogy hallottam. Írtam, ahogy körülöttem beszéltek, nagyon sokáig el sem képzeltem, hogy máshol, más vidéken egy-egy általam használt szó érthetetlen lehet. Éppen a közelmúltban történt, hogy válogatott verseim Örök csónak című kötetét lapozgató barátom azt kérdezte tőlem, milyen szó a *tányérica*?

– Nem ismered? – kérdeztem döbbenten, hiszen amit a gyerekkoromból hoztam magammal, úgy gondoltam, másnak is kell ismerni.

– Sose hallottam.

A vers édesanyámról szól, és a halála után írtam. Folyamatosan jegyzem ide, hogy ne foglaljon sok helyet:

„Mint a *tányérica* virága / mindig csak rám néztél, anyám / síron túl is rám nézel, drága, / át-át a temető falán, / mint a *tányérica* virága / s én most is mintha hallanám: / látod, a kedvenc színem sárga, / és ez nekem olyan vidám. / Teremtve voltál vidámságra / te sokszor szomorú anyám, / arcod tíz éve fénybe zárva / ragyog a nap-tányericán: / folyton-folyvást utánam forgó / égi asszony te, napraforgó”.

Nem értettem, hogy mit nem lehet érteni ebből?

Világosan megírtam: a *tányérica* nem más, mint a napraforgónak minálunk használatos neve. S nem is akármilyen ez a szó: láttató, érzékletes, benne van a napraforgó hatalmas tányérjának a neve és az a hozzá csatlakozó kedveskedő kicsinyítés. S mi énekeltek is: „Ica-vica, tányérica.” Szerintem ugyanúgy keletkezett ez a gyönyörű szó, ahogy a *kukorica*. (Ha nem, senki ne dobjon rám követ.)

Nosza, elő a magyar nyelv értelmező szótárának VI. kötetét, vajon mit ír róla? Semmit. Illetve a *tányér* címszó 2. pontjában ez áll: „Tányérszerű, ill. homorú korongszerű tárgy, képződmény, alakulat, eszköz v. alkatrész.” A példa: a *napraforgó tányérja*.

Nézem, keresem a *napraforgó*-nál. Ott csak megtalálom? Hiába.

Nekem mégis gyönyörű.

Nekem ez az egyik legkedvesebb virágom, nincs ennél szebb, hiszen a napraforgó olyan, mint a hűséges szerelmes, folyton-folyvást utánam néz. Két gyönyörű festmény ragyog a szobámban, az egyiket a nagyszerű Mihályt Páltól kaptam, a másikat nekem festette Pintér József szegedi festőbarátom. Hogy örültem mindkettőnek.

Ennyit a *tányericáról*.

S hogy mi a *garaboly*?

Ismeri valaki ezt a gyönyörű szót? Bennem a szavaknak formájuk van. Nekem a *garaboly* gömbölyű szó.

Nekünk otthon nem kosarunk volt, hanem garabolyunk. Illetve, volt úgynevezett piacozó kosarunk – ebben salátát vittünk a piacra, ez testes volt, nagy, és sokszor kétfülű. Amivel a háziasszonyok vásárolni jártak, az volt a garaboly. Gömbölyű formája miatt néha a sodró szélvihar elpörgette, ha üresen állt. A garaboly kellemes piacozó kosár volt, édesanyám kedvence.

S hogy miért jutott éppen ma eszembe? Mert mostanában Máraival fekszem s kelek. A naplóit olvasom. Most éppen az 1968–75 közöttit, amiben ír a garabolyról is.

És ahogy elém került, megrohantak gyerekkori emlékeim. Ott mentem édesanyám mellett a szegedi, Mars téri piacon, és vásároltunk. Bizony, keményen alkudott a szekérről árusító falusiakkal, minden, de minden lealkudott fillérre szükségese volt. S én vittem mellette a garabolyt. Amint megtelt, húzta is le a karom. De vittem, hősiesen. Ajándékot kaptam a fáradozásomért: vajalját. Egy szelet vajaljáért a világból is kimentem volna. A legfinomabb csemege volt, aminek az íze a gyerekkorból máig felsejlik.

Márai a nyelv nagymestere volt. Sokunknak példaképe, ma is.

De megdöbbenem, hogy ezt a szót nem ismerte. (A tájszavak sokaságát nem ismerheti egyetlen író sem, Márai sem.) Valami fontosra talált, miközben Tömörkény Istvánt olvasta. Ezt írta:

„Garaboly – mi lehet az? Ijedten lapozok a szótárban. Valamilyen szakajtóféle.”

Jaj istenem! – nevettem fel. Csak meg ne haragudjon érte a túlvilágon lakozó. Hiszen ez nem kinevetés volt... De hát könnyű nekem azon mulatni, hogy se Márai, se a vele lévő szótár nem ismerte ezt a csodálatosan szép szót. Én meg oly sokszor cipeltem, ezzel jártam a boltba, vásárolni! Szerettem, mert könnyű, jó fonatú és kézbe illő volt. Mikszáth viszont ismerte. Az Értelmező Szótár II. kötetében ezt találom:

„garaboly fn -t, -ok, -a (táj)

Kerek vagy tojásdad alakú, rendszerint gömbölyű fenekű, füles kosár. *Malac a bográcsban, meggy a garabolyban.* MIK. – vagyis Mikszáth Kálmán.

Mármint csak az a kérdés, hol tanulta ezt a szót a nagy palóc? Otthonról hozta-e (amit kétlek), vagy Szegeden, szülővárosomban tanulta, újságíróévei alatt?

Én meg nem mondom.

Fénylik, kisüt ez a gyönyörű szó az évek hamuja alól, parázsló szívvel ízlelgetem.

Örülök neki, mint a porban talált igazgyöngynek.

Szilágyi Ferenc

Dizájn és plé-boj

*Dizájn és angró s jön a píp-só s véle a só-men,
a nájt klab meg a pab: ősi magyar szavaink.
Lesz még nóu-hau is, s a „Hu iz hu” is születőben,
s vájt-lédi-t kortyol vájt fülü plé-boj írónk.
Mintha a néger-fit látnám, chardas fit, pörge kalapban
árvaleányhajjal, cifra subába, fülig!
Szólhat a szád magyarul, de a colt ha kilóg a gatyádból
s fénylő cow-boy-öved: csak kikacag a hazád!*

* * *

„Deep Forest”

Oh, mily szép e magyar nevű pop-zene-poster,
mély erdő, anyanyelv, hogy fölüdíti e név:
őzondús levegőt áraszt szent rengetegedbe,
pintyők és cinkék helyin a vércse sívít
irtván ős szavaink, s a halálmadarak kuvikolnak:
már a *Bagoly söröző: Owl-pub* – ez ám a csicsás!
És ahol ezt írom, Mátránk ősröngtetegében,
itt a *Club Silver* (szálloda) csöpp teraszán,
ringó mély erdő csendjébe a sárga oroszlán
nyelvét öltve vadul *ice-cream*-et, *ice*-ot üvölt.

A beszédtanulás kezdetei

A beszédtanulással foglalkozó kutatók általában attól az időponttól érdeklődnek a gyermek beszéde iránt, amikor az első szót kiejti. Holott azok is izgalmas kérdések, hogy mi készíti a gyermeket erre, s mi megy végbe addig benne, amíg érthetően megszólal. A beszédig paralingvisztikus, nem verbális eseménysorozat vezet, melynek kezdete akár a születés előtti időszakra nyúlik vissza.

A sírástól a szemek párbeszédéig

A beszéd kialakulása előtti korszaknak több olyan jelzőrendszere van, mely kifejezi a csecsemő testi és pszichés állapotát; étvágya, közérzete, gyarapodásának kedvező változása, mozgása, arcjátéka, mimikája és pantomimikája.

Igen fontos jelzőrendszer maga a csecsemőkori sírás. Ma már tudjuk, hogy a sírásnak igen sok fajtája van (pl. éhséget, fájdalmat kifejező sírások vagy unatkozást, félelmet jelző, érzelmi-szociális okú sírások). A fejlődő csecsemő életében igen korán megindul és felfokozódik az emberi kapcsolatok iránti igény, melyet az is jelez, hogy már az első hónapokban megsokszorozódik az olyan sírás, amely már nem a testi szükségletek kielégítésére irányul.

A vizsgálatok azt mutatják: a kommunikáció kezdete és alapja tulajdonképpen az, hogy az anya *jelentést tulajdonít* a csecsemő gesztusainak, gagyogásának, cselekedeteinek. Önkéntelenül szabályozza, a gyermekhez igazítja saját viselkedését. Ha a csecsemő elfordul, hívogatóssal, tapsolással és számtalan egyéb módon igyekszik a figyelmét felkelteni, és nagyon gyakran azzal próbálja felélnéni, hogy hangját, gesztusait utánozza. Ugyanakkor kizárólag arra koncentrál, hogyan utánozza a gyerek a szülőt. A korai kommunikáció lényege tehát abban van, hogy a szülő – a gyermek kibontakozása érdekében – mintegy alárendelt, kiszolgáló szerepet vállal az interakciók során. Ennek eredményeként a gyermek alkalmazkodása növekszik, és figyelme a szülő által javasolt irányba fordul.

Különleges jelentőségű az élet első hónapjaiban az ún. *szemkontaktus* kialakulása. A kutatók kiemelik a szemek dialógusának fontosságát, azt a tényt, hogy anya és gyermeke nézik egymást. Amikor az anya először kézbe veszi gyermekét, azonnal elkezdődik a szemek párbeszéde, és a csecsemő érdeklődése és figyelme arra fordul, amerre a szülőé. Közben persze eltelik néhány hónap, ám az első időszak „lenyomata” e tekintetben döntő fontosságú. Hasonló kommunikációt figyelhetünk meg a *hangadás*, a vokalizáció terén is. Vizsgálatok szerint az újszülöttek már kétnapos korukban megkülönböztetik az emberi beszédet a zörejeiktől: az újszülött finom, apró mozdulatai tökéletes összhangban vannak az emberi beszéddel. Ugyanezt zajok, lármák és egyéb hangok esetében nem lehet kimutatni. Érdekes megfigyelés, hogy az alacsonyabb társadalmi-gazdasági helyzetű anyák a csecsemő vokalizációjára általában simogatással, ölbe vevéssel reagálnak, a sírásra pedig beszéddel. A magasabb státusú anyák ezt rendszerint éppen fordítva csinálják, vagyis a sírásra

reagálnak simogatással és a hangadásra beszéddel, ami azt jelenti, hogy akkor beszélnek gyermekükhöz, amikor az éber, befogadó állapotban van.

Hangfelismerés, gagyogás

Az egész élővilágban az ember az egyetlen faj, amely *tagolt szavakból álló beszédre* képes. Nemcsak a felnőttek, hanem a beszélni még nem tudó csecsemő is szívesen, sokszor szünet nélkül, órákon át „beszél”, jelez, gőgicsél. Miként a magában játszó kisgyerek is megállás nélkül mondja a magáét „maratoni monológ” formájában. A csecsemőnek leginkább érzelmi késztetése van a beszédre, hiszen a vele foglalkozók viselkedéséből azt a következtetést vonja le az életkorának megfelelő szinten, hogy neki is hasonlóképpen kell viselkednie.

A *beszédtanulás* első szakasza minden bizonnyal a *hangfelismerés*. A vizsgálatokból kétséget kizáróan kitűnik, hogy az egészségesen halló gyermek már magzati élete során hall hangokat, s jellegzetes viselkedésváltozással válaszol is rájuk. Amerikai kutatók megfigyelték, hogy az újszülött cumizásának sebessége nagyobb lett, amikor édesanyjának hangja jutott el hozzá, mint idegen női hang hallatán. Később azzal is megtoldották ezt, hogy a gyermek az anyanyelvére is élénkebben reagál születése után, mint az idegen nyelvre.

Az első életévbeli beszédtanulásnak csaknem kizárólagosan érzékszervi alapjai vannak. Ebben a *hangutánzásnak* és az *ismétlésnek* van fő szerepe. A beszédfejlődésnek igen fontos szakasza az, amikor az ember irányítási, szabályozási kezdő számozgását. Erre legközelebbi rokonai, az emberszabású majmok sem képesek. Ennek jóvoltából az addig artikulálatlan, síró, nyöszörgő, kacagó hangok mellett megjelennek a többé-kevésbé megformált szótágok. Ez a gőgicsélés egy-két magánhangzóból áll, néhány fonetikaileg meg nem határozható torokhanggal kiegészítve.

A hangadásnak a *gőgicsélésben* nincs jelentősége, hiszen süketen született gyermekek is gőgicsélnek, pedig saját hangjukat sem hallják. Vagyis ebben a korai életszakaszban mindez csupán funkciójáték, melyet a gyermek örömmel végez. A születés utáni harmadik hónap körül kezdődik a *gügyögés* fázisa. Nincs felnőtt, aki ne hallgatná mosolygva, ahogy a kisgyermek játszik bizonyos hangokkal, gurgulázik, berreg, susog, püsszen, sokszor hosszú ideig, elégedetten fekvő ágyacskájában. Ezt a hanggal való játékot sokszor válaszként adja egy feléje irányuló kedveskedő hangra, de a folyamatban levő gügyögést valami kellemetlen hangra vagy zajra válaszként abbahagyhatja. A

gügyögési periódus igen lényeges a későbbi beszéd és a hangképzés egészséges fejlődése szempontjából.

Az első igazi szó

A szeretettel körülvevett, a jó anya-gyerek kapcsolatban növekvő csecsemők – akiknél az említett kezdeti kommunikációs kapcsolat minden formája hibátlanul megvolt – sokkal többet és színesebben gügyögnek, változatosabb, játékosabb hangokat hallatva, mint kevesebb szeretetet kapó, magányosabb társaik. A szociális környezet fontosságát bizonyítja az az érdekes jelenség is, hogy a felnőttek által nem használt hangok, melyeknek az adott nyelvben nincs fonémaértékük, fokozatosan eltűnnek a gyerek beszédéből is.

Figyelemre méltó az ún. *anyai beszéd* hatása a beszédtanulás szempontjából. Az anyai beszéd a nyelv minden síkján sajátos vonásokat mutat. A szigorúan nyelvi, nyelvészeti sajátosságok mellett látható, hogy néha csak anya és gyermeke között érthető kommunikáció zajlik, melynek során mind a ketten különleges verbális magatartást tanúsítanak. Az anya másképpen viselkedik kisgyermekével s másképpen a másokkal folytatott beszélgetés alatt. Az anyai beszéd hangtani jellemzői is megváltoznak a gyermekhez intézett beszédben: tempója lassúbb, tagoltabb. Mintegy a gyermekhez igazodva változtat a szavakon, jelentéseken, hangsúlyozva vagy éppen elhúzva szótagokat, hangokat, egyszerűsítve, másképp nevezve dolgokat, tárgyakat. A szavak és mondat szerkesztési szabályok használatában is vannak jellegzetességek. Az anya (öszönösen) „válogatott lexikát” használ, arra törekszik, hogy a gyermek mikrovilágának leglényegesebb elemeit és jelenségeit nevezze meg. A névmások nehezebbek, mint a főnevek, tehát kerül a névmások használatát. Mondatszerkezeti is könnyebbek s rövidebbek a kisgyermekhez intézett mondatok.

Az első hangadási fázis és az *első igazi szó kimondása* közt van egy közbülső fejlődési átlomás, az ún. *echolalia*. Ez annyit jelent, hogy a kisgyerek képes a felnőtt hangutánzás formájában követni, de ezeknek a hangoknak az értelmét még nem fogja fel, nem érti.

A 12–16. hónap körül megjelenik a *passzív beszéd* időszaka, melyet azután rohamosan követ az első szó megjelenése. A passzív beszéd időszakában a gyerek érti mások beszédét; ebben fő szerepet a szavak intonációja játszik: a hangsúly, a hangjelítés, a kísérő gesztusok, az arcjáték, mellyel a szülő a mondatokat kíséri. Ekkor a gyerek a mondat tartalmát globálisan fogja fel; az elemző, analitikus megértés csak később alakul ki.

Egyéves kor körül tehát ezen a hosszú és bonyolult, nonverbális, majd verbális időszakon át eljut az ember az első értelmes szó, szavak kimondásáig, ami hatalmas lépés a fejlődésben, a szocializációban is. Lassan kialakul a *situatív beszéd*, mely már egészen új élményeket hoz a gyerek és környezete számára a kommunikáció minden szintjén.

Tomana Györgyi

(Tegeznek a reklámok – Szocialisták a találkahelyen – Ez is verseny: műúszás a szinkronúszás ellen – Hogy is írjuk: kárpát-medencei vagy Kárpát-medencei?)

Még valamikor a nyár elején a várt levelek helyett egy színes – leginkább kék – prospektust találtam a kapualji postaszekrényemben. Máskor az ilyeneket, az igazat megvallva, nyomban a néhány lépésnyire álló kukába dobom. Ezúttal azonban megakadt a szemem a szórólapp egyik mondatán: „Csavard le a kupakot...”, s már meg is voltam fogva, olvasnom kellett tovább: „Nézd meg, mi az ábra...” – „Nyerj Pepsi-cuccokat!” – „Jdd a Pepsit nyerő cuccokért!” (a reklámszövegírók szívés engedelmeivel a kötőjelet a nekem tetsző helyre tettem át).

Vajon miért tegez engem a Pepsi? – futott át agyamon a kérdés. A prospektust mindenestre eltettem (1–0 a reklámozók javára).

Legközelebb vizsgáztatás közben ötlött szemembe az előttem álló kólásüveg felirata. Feltűnés nélkül (?) le is másoltam, miközben szegény miskolci diák a stilisztikátételével küzdött: „Keresd az ingyenes Coca-Cola katalógust a postaládában, vagy kapj fel egyet az üzletekben! Gyűjtsd össze a promóciós ... termékek kupakjait! Vidd el az összegyűjtött pontjaidat ... valamelyik Coca-Cola pontközpontba ..., ahol megkapod a kiválasztott ... ajándéktárgyakat”. Ezek szerint engem nemcsak a Pepsi tegez le, hanem a Coca-Cola is (logikusan: miért is lennék vele hüvösebb viszonyban, mint piaci vetélytársával?)

Valójában persze tudom én, hogy ez a tegezés nem nekem szól, hanem a tizenkét éves fiamnak meg a tízéves lányomnak. Őket és nemzedékücskőiket szeretnék a „nyerő cuccokkal” kólavásárlásra készíteni. Márpedig köztudomású, hogy ennek a korcsoportnak a tagjai egységesen tegeződnek (még jó, ha csak egymás között).

Ezzel a dolog el is volna intézve. Csak hogy nem csupán a kólareklámok váltottak tegezőre! A svéd IKEA bútóráruház évek óta tegezve próbál rábeszélni arra, hogy vegyek valamit náluk. A nyáron egy utcai hirdetemény imígyen csábított szicíliai körútra: „... a jég hideg vízű patak medrében bazaltcsipkék között barangolhatsz... Kipróbálhatod, milyen érzés 3000 méter magasságban levő aktív krátert látni.” Márpedig aki IKEA-bútort vásárol, vagy szicíliai körutazásra megy, az általában nem kupacsavarintó kiskamasz, hanem éppen az én nemzedékemhez vagy a még idősebbekhez tartozik.

Tehát mégiscsak engem (is) tegeznek a reklámok! Örüljek-e neki? Örüljek-e annak, hogy sok jel szerint egy tegeződő társadalom felé haladunk? Legszívesebben így szólnék a nyájas olvasóhoz: „Írd meg, mi a véleményed a tegez(ő)ésről!” De (még) nem merem.

A rádió reggeli híreiben ez a mondat üti meg a füleimet: „Bomba robbant Tiranában a szocialista politikusok találkahelyén, egy kávéházban.”

A hír sajnálatos, egyben azonban mulatságos is. Hiszen a találkahely „szerelmi találkozó céljára bérbe adott lakás vagy szoba”, illetőleg „ilyen rendeltetésű szálloda” (Magyar értelmező kéziszótár).

Amire a rádióhír megszövegezője gondolt, az nem találkahely, hanem találkozóhely, vagyis „olyan hely(iség), ahol emberek megbeszélés alapján (rendszeresen) találkoznak”, például írók találkozóhelye (ugyanott).

Apróságnak tetszik az egész, mégis furcsa, hogy egy mai profi hírszerkesztőt ilyesmikre kell tanítgatni. Utólag nyilván ő maga is elismerné: nem mindegy, hogy találkahelyen vagyunk-e egy bomba nővel, vagy találkozóhelyen egy bombával. Szegény albán szocialistáknak a rosszabbik változat jutott.

Az úszásnak egy újabb keletű versenyszágában egy, két vagy egy csapatra való csinos lány zenére balettszerű gyakorlatokat mutat be a medencében. A sportág neve angolul *synchronized swimming*, magyarul műúszás.

Ez utóbbiban azonban már nem lehetünk egészen bizonyosak. A Rádió- és Televízióújság augusztus 11–17-i száma szerint a magyar tévé a sevillei Európa-bajnokságról a szinkronúszás-t közvetítette, s így hallottuk ezt a Telesport egyik műsorvezetőjétől is.

Az újítás bizonyára az angol névnek a gépies lefordításából ered: *synchronized swimming* = szinkronizált úszás, tömörítve szinkronúszás. Az elnevezés tartalmilag nem is jogosulatlan, hiszen a sportágnak lényegéhez tartozik, hogy a versenyzőnek szinkronban kell lennie a zenével, sőt párosban a párjával, csapatban a csapattársaival is.

Ha rajtam állna, mégis megmaradnék a műúszás kifejezésnél, mert jól beleillik a műugrás, műlovaglás, műkorcsolyázás alkotta sorba, s végső soron a mű- előtag mégiscsak magyarabb, mint a szinkron-.

Örültem hát, hogy Knézy Jenő közvetítésében és – nyilván az ő hatására – az akkor ügyeletes műsorvezetőtől már műúszás-t hallottam, s ez az elnevezés található a Nemzeti Sport hasábjain is.

Ezt a „meccset” tehát a magyar sportszóc nyerte a (fél)igéggel szemben. De ne bízzuk el magunkat, mert – mint e példa is mutatja – a „visszaidegenítés” sznob diavtja egyre újabb és újabb hagyományos sportnyelvi szavunkat fenyegeti.

Ne így próbáljunk szinkron-ban lenni Európával! Hanem úgy, hogy bekerülünk a legjobbak közé, például műúszás-ban is.

Remélem, nem veszi rossz néven se Fábán Pál tanár úr, se helyesírásunk többi hivatott gondozója, hogy már megint észrevettem egy ellentmondást a Helyesírási Kéziszótár meg az akadémiai helyesírási szabályzat között. Ráadásul ez most nem olyan ritka, peremszókincsbeli elem, mint a múltkor *havasigypár* (1994/5. szám), hanem gyakori is, fontos is. Íme!

A Kárpát-medence földrajzi név -i képzős melléknévi származékát a Helyesírási Kéziszótár (318) kis kezdőbetűvel íratja: *kárpát-medencei*. A magyar helyesírási szabályainak 11. kiadásában (255) ezzel szemben nagy kezdőbetűt találunk: *Kárpát-medencei*.

Nos hát, kinek higgyünk, melyik kézikönyvet kövessük?

Amikor szerkesztőként a kéziratban ehhez a szókapcsolathoz érek, már mozdul is a tollam, és a kis *k* betűt (mert többnyire így írják a tudós szerzők) nagy *K*-ra javítom. Nem csupán azért, mert a Szabályzat még a Kéziszótárnál is hivatalosabb kútfő, hanem azért, mert szerintem így logikus, így felel meg az erre vonatkozó szabálynak. A *Kárpát(ok)* ugyanis tulajdonnév, még ha a *Kárpát-medence* összetételben csonkult alakjában használjuk is, ezért megőrizheti nagy kezdőbetűjét: *Kárpát-medencei*.

Azt, hogy valami nincs teljesen rendben ennek a szónak az írási körül, az is jelzi, hogy az akadémiai szabályzat szójegyzéke a kritikus helyen a 176. a) szabálypontra hivatkozik, holott ha nagy kezdőbetűvel íratja, akkor erre a 176. b) pont (tulajdonnévi előtagúak) nyújt alapot.

A Helyesírási Kéziszótár és az akadémiai helyesírási szabályzat 11. kiadása között „eltérés ... elvileg nincs, nem lehet. (Ha mégis akadna eltérő alak, az sajtóhiba).” (Tudnivalók a szótár használatához, 10. pont).

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a Helyesírási Kéziszótár 1988. évi első kiadásában (és azóta további négy változatlan utánnyomásában) olvasható „eltérő alak”, a kis kezdőbetűs *kárpát-medencei* nem egyéb közönséges sajtóhibánál.

Már csak emiatt is indokolt lenne ezt a becses kézikönyvünket minél előbb újra megjelentetni, de nem változatlan lenyomatban, hanem javított és korszerűsített új kiadásban. Ez, jól tudom, nem a szerkesztőkön múlt már eddig sem. Most a Kiadón van a lépés sora!

Kemény Gábor

„Ha a torpedó felrobban...”

Bánffy György a kultúra válságáról, a monodramáról, Széchenyi örökségéről, a szép magyar beszédről

– Két esztendővel ezelőtt egy interjúban megkeseredve szolt arról, hogy képviselői időszakának lezárulása után a színházak, a rádió, a televízió egyszerre mintha megfeledeztek volna Önre. Enyhült-e azóta ez a mellőzöttség?

– Úgy érkezem, igen. Anyaszínházam, a József Attila Színház soha nem hagyott cserben. A rádióban és a televízióban viszont nemigen csökken az ellenszenv. Hivatkoznak pénzügyre, a készíthető műsorok számának alapos csökkenésére, és így tovább.

– A Színészkamarai Egyesület egyik vezetőjének választotta. Mit lehet várni ettől az érdekvédelmi szervezettől?

– A világon ez a szerveződési forma mindenütt alkalmas arra, hogy az állam terheiből valamit átvállalva segítséget nyújtson a maga tagsága számára. Bizakodó vagyok, hogy az újjá választott Színészkamarai Egyesület mielőbb megtalálja azt a mentőövet, amellyel színházművészetünknek segítségére siethetünk, és így közösen megteremthetjük a magyar színházak mindennapi zavartalan működtetésének feltételeit.

– Mennyiben van veszélyeztetett helyzetben a kultúra, az oktatás, a színház, a civil társadalmi szervezetek sokasága?

– Veszélyben van, mert az állam a „mindenből való kivonulás” jelszava alatt ott kezdte el a közéletből való kivonulását, ahonnan nem lett volna szabad. A világon nagyon sok fejlett demokráciában az állam valóban visszahúzódott a kulturális élet támogatásától, de helyette létezik egy jól működő gazdasági élet, amelynek kiemelkedő vállalatai, meghatározó személyiségei mint támogatók állnak a színházak, a zenekarok, a kulturális intézmények mellett.

– Köztudomású, hogy sokszor és szívesen foglalkozik monodramák művészi bemutatásával.

– Különös módon vonzodom az egyszemélyes színházhoz. Még a 60-as évek közepén Budapesten, az Építők Művelődési Otthonban játszottam el Gogol Egy örült naplója című novellájának némiképp rövidített változatát Szécsi Lajos rendezésében. A monodráma olyan lehetőség, amikor a színész a leírt szöveget a saját egyéni indulataival, érzelmeivel, keserűségével, örömeivel, reményeivel tudja átfűteni. A Gogol-darab után szinte kizárólag a magyar történelem jeles személyiségeinek megjelenítésére vállalkoztam. Bethlen Miklós, az utolsó erdélyi kancellár önéletírását Nemeskürty István szerkesztésében mutathattam be. Egy másik alkalommal Jósika Miklós körül formálódott a dráma fölépítése, akiről talán kevesebben tudják, hogy Kossuth Lajos sajtófőnökeként annak angliai és amerikai utazását készítette elő nem kis sikerrel. Ilyen előzmények után 1983-ban a Vigadóban Siklós Olga gondos szerkesztői és rendezői munkájának köszönhetően mutathattam be a Széchenyi István műveiből összeállított monodramát, amellyel a mai napig mintegy négyszázszor találkozhatott az érdeklődő közönség. A monodráma-sorozat napjainkra újabb állomáshoz érkezett, mert Kocsis István Bolyai János estéje című darabját játszhattam el a József Attila Színházban. Ezeknek az embereknek a lelkiületével, szándékaival, elhatározásaival, küzdelmeivel teljesen azonosulva külön belső emberi gyönyörűséget is szerzett nekem a színészi munka mellett mások gondolatainak a sajátomként való felizzítása.

– Ismerve Széchenyi István tetteinek, cselekedeteinek gazdag sorát, szellemiségének nemzeti, társadalmi jelentőségét, vajon mit jelent manapság számunkra ez a rendkívül jelentős szellemi örökség?

– Ez a kérdés azok számára fontos, akik tudnak és akarnak a nemzet és az ország jövőjéért gondolkodni, netán cselekedni. Széchenyi pontosan látta, hogy egy társadalom akkor lesz fejlődőképes, hogyha egyrészt van magántulajdona, amit használ, véd, fejleszt, gazdagít, ez önmagát gerjesztve teremti meg egy egész országnak, egy egész nemzetnek a gazdasági fellendülését. Másrészt nem mellékes kérdés, hogy az Európához való csatlakozás milyen módon és milyen áron történik. Európa nem egy arc nélküli masszát szeretne a maga tagjai közé beengedni.

– 1989 áprilisa óta az Anyanyelvpolók Szövetségének elnöke. Amikor úton-útfélen idegen nyelvű üzleti feliratokba ütközik tekintetünk, mit tesz, mit tehet ez a társadalmi szervezet az anyanyelvi kultúra védelmében?

– Sok mindent tettünk már eddig is pályázatokkal, versengésekkel, anyanyelvi táborok rendezésével, felhívásokkal. Ki-ki a maga belső lelki világában elrendezheti a tennivalóit, akar-e, tud-e, mer-e tenni olyan értékek védelmében valamit, amik közé a nyelv értékeinek védelme is tartozik. A legnagyobb veszélyt a média nyelvezetében látom. A parlamentben éveken keresztül dolgoztunk az akkori médiatörvény előkészítésén. A szövetség javaslatára akkor helyet kértünk a gondolatnak, hogy az elektronikus sajtó művelői tegyenek egy bizonyos nyelvi alapkövetelménynek megfelelő vizsgát. A másik javaslat az volt, hogy ezekben az intézményekben működjön egy olyan bizottság, amely szándékaink szerint vétőjoggal is rendelkezhet a mikrofon használata és a képernyőre való kerülés esetében. Ellenvéleményként azt fogalmazták meg, hogy ez kirekesztő törekvés. Így azután a tervezetben csak annyi maradt, hogy egy ilyen bizottságnak mindössze véleményezési joga van. Az új médiatörvényben tudomásom szerint szó sincs semmi ilyesmiről. A tömegtájékoztatóban jelenleg szabad teret kapott mindenféle megszólalási stílus és magatartás. Egyeseknek sokszor nemhogy fogalmuk nincs a magyar nyelv gazdagságáról vagy kiejtési szabályairól, de szemmel láthatóan élvezkednek a lazaságban, a hányavetiségben. Sajnos, ezek a rossz hatások kedvezőtlenül befolyásolják gondolkodásunkat és kiejtési szokásainkat.

– Az évszázad végéhez közeledvén mire emlékszik vissza a múltból, és milyen kíváncsággal, igényekkel várja az ezredfordulót?

– Kisgyerekként dobogó szívvel hallgattam édesapám szobájában a rádiót. Recsegő hangon szolt a zene, Pluhár István mérközéseket közvetített, a kis vidéki városban nevelkedve azt tapasztaltam, hogy a nagyvilág egyszer csak megjelent lakásunkban. Azóta a technika és a tudományok fejlődése elképesztő utat járt be. Ma már az internet segítségével összeköttetést teremthetünk akár egy braziliai könyvtárral is. Félő azonban, hogy a technizizálódás megtorpedozza a hagyományos európai gondolkodásmódot. És ha a torpedó felrobban, az ezredforduló után, bár technikailag csodákkal teletűzdelve, de a kultúra igazi csodái nélkül való életet élhetünk.

Maróti István

A nyelvművelés nélkülözhetetlenségéről – a határon túlról nézve*

Úgy adódott, hogy Kolozsvárról utam Budapestre vitt, s mint olyannak, aki Erdélyben a nyelvjáráskutatás mellett nyelvműveléssel is foglalkozik, szemem elé tették az Élet és Irodalom 1997. május 9-i számában megjelent „Nyilatkozat”-ot, nem kis érdeklődéssel figyelve a hatást. Hatása nem lehetett más, mint a megrökönyödés. S ez a szöveg többszöri újraolvasásával egyre nőtt. Nem azért, mintha nem találkoztam volna már számos esetben nyelvművelés-ellenes felfogással, hanem mert ez alkalommal a támadás „a nyelvi folyamatokat értő” nyelvészek oldaláról jött.

Próbálom kihámozni a – nem túlságosan logikus – szöveg tételeit. A nyilatkozat aláírói szerint a nyelv változása demokratikus (?) folyamat, s nem tartható az a nézet, hogy a nyelvnek „megárthatnak” bizonyos folyamatok, például az idegen szavak átvétele. Nem mondják ugyan ki tetelesen, de ebből nyilvánvalóan következik, hogy felesleges a nyelvművelés, felesleges, sőt káros beavatkozni a nyelv változásának „demokratikus” folyamatába.

Nem hinném, hogy bizonygatnom kellene e tétel ellenkezőjét! Valóban, a nyelv különböző változatai különböző társadalmi rétegekhez kötődnek, közöttük egyfelől a nyelv eszköztárát a maga gazdagságában, másfelől csupán töredékesen birtokló csoportok fokozatai különíthetők el. Kérdezem, van-e nemesebb törekvés egy nyelvművelő számára, mint az, hogy az alsóbb nyelvi szintet beszélők nyelvhasználatát a nyelvi eszmény felé közelítsék? Én azt sem igen hiszem, hogy ebbe a tevékenységbe ne tartoznék bele a főleg idegen szavak elleni küzdelem, az a tudatos törekvés, hogy egyrészt – ha mód van rá – a már meglévő nyelvi eszközökkel „tegyék érthetővé” a különböző, kívülről jövő, de nyilván természetes szellemi és gazdasági befolyást kísérő idegen nyelvi hatást, másrészt tudatosan keressék, ha kell, teremtsék meg

azokat a nyelvi eszközöket, amelyekkel az idegen nyelvi hatást elviselhető keretek közé lehet szorítani.

Nem értettem, hogyan kerül ebbe a képbe a nyelvújítás. A nyilatkozat a nyelvújítás érdemét éppen a visszájára fordítja. Hiszen éppen a nyelvújítók voltak azok, akik beleavatkoztak a nyelvváltozás „demokratikus” folyamatába azzal, hogy az idegen szavakat megőrizni kívánó konzervatívok berzenkedése ellenére seregni új szóval fejlesztették a magyar nyelv szókincsét, tették fölöslegessé az idegen szavak egy részét. Ha végiggondoljuk a nyilatkozat elvi álláspontját, „a tudomány mai állása szerint” a nyelvújítás törekvései is téves nézeteken alapultak.

Szükség volt-e nyelvújításra? Miért lett volna rá szükség? A nyilatkozat szerint ugyanis „A magyar nyelv és a legtöbb más nyelv tömegesen vett át idegen szavakat történetének különböző korszakaiban, még sincs tudomásunk olyan nyelvről, amely elromlott vagy kihalt volna ennek következtében”. Ellenkezőjét megint fölösleges bizonygatnunk, az olvasó csupán csodálkozhat azon, hogy vannak nyelvészek, mégpedig tekintélyes nyelvészek, akiknek „nincs tudomásuk” az idegen nyelvi hatás miatt bekövetkező nyelvváltásról. Szerencsére a szöveg szerzője vagy szerzői is hamar észbe kapnak, s a fenti idézetnek éppen az ellenkezőjét állítják, mikor kijelentik: „Kihalt nyelvekről tudunk ugyan, de abszurdítás lenne azt állítani, hogy a magyar nyelvet ez a veszély a legcsekélyebb mértékben is fenyegetné.”

Lehet, hogy így igaz. Ám a kisebbségi sors minket borúlátóbbá tett. Több-kevesebb érvennyel szemünk előtt zajlik az erdélyi magyarság anyanyelvének fokozatos elszíntelenedése, visszaszorulása, szórványhelyzetben az eltűnése. Ne szóljunk bele ebbe a „demokratikus” folyamatba? Az itteni nyelvművelésnek ne legyen feladata az anyanyelvi öntudat ébrentartása? Ne legyen feladata a nyelvművelésnek bárhol a világon, akár rendeleti úton is, azoknak a forrásoknak az ellenőrzése, amelyekből a beszélők az anyanyelvi ismereteiket merítik?

Ezek nem költői kérdések! Meg vagyok győződve arról, hogy a „Nyilatkozat” szerzői és aláírói is csak határozott igemmel válaszolhatnak rájuk. De csak akkor, ha valóban értik és átértik a mai nyelvi folyamatokat és az ezekből miránk nyelvészekre háruló kötelességeket.

Murádin László

* E cikk közlésével nincs szándékunkban újraéleszteni azt a heves, de mára már lecsendesülő vitát, amelyről lapunk 13. oldalán bibliográfiai összeállítást is adunk. Ám úgy érezzük, a neves erdélyi nyelvésznek, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszéke oktatójának kötelességünk megadni a szólás jogát. (A szerk.)

Nyelvi fájdalmaim**

Nem tudom, van-e a rádióknak és a televízióknak most is nyelvi tanácsadója, mint egykor Fischer Sándor volt, aki tudomásom szerint naponta tartott nyelvhelyességi órákat a rádióban. Persze most is vannak nyelvhelyességi műsorok a médiában, de a bemondók nyelvi hibáira vajon ki figyel.

Vannak például tulajdonnevek, melyeket rendszeresen hibásan ejtenek. Pl. a Schöpf-Merei kórház nevét leggyakrabban Schöpf-Mérei-nek ejtik. A Naumann alapítvány Neumann-ná változik a bemondók ajkán. Még ennél is borzalmasabb volt hallani, hogy a Crédit Lyonnais bank nevét *krédi lajoné*-nak ejtette egy alkalommal az egyik bemondóhölgy. Igaz, ma az angol nyelv divatosabb a franciánál, de azért úgy illenék, hogy egy rádió- vagy tévébemondó legalább a kiejtés határáig tudjon három nyelvet (német, francia, angol), és helyesen ejtse ki az idegen szavakat.

Az értelemmel és a hangsúllyal való visszaélések tömegét lehet hallani a rádióban és a televízióban. Ezek közül csak egyet,

jelenleg a legbántóbbat említtem. „Ez egy *dolog*” – mondják anélkül, hogy a másik dolgot említénék. De a helyes hangsúly mindkét esetben a következő: ez egy *dolog*, a másik azonban az, hogy.... Bár az *egy dolog*-nak önmagában semmi értelme sincs.

Bizonyára megírták már, vagy elhangzott a rádióban vagy a televízióban, de én csak most kezdem olvasni a lapot, és a médiában sem mindig hallgatom a nyelvművelő műsorokat, hogy tehát az idegen nyelvből jött igékhez teljesen fölöslegesen magyar igékötőt illesztenek. Pl. *beintegrál, megmanipulál, megfinanszíroz*.

Jó volna végre megtanulni a vonatkozó névmások helyes használatát is. Ne használjuk az *aki* személyre vonatkozó névmást *amely* helyett akkor sem, ha személyek összességéről van is szó, mint pl. szervezetek, *akik*; társaságok, *akik*; iskolák, *akik*.

Nagy bánatom, ha hallom – igaz, leginkább hirdetésekben –, hogy „olcsó ár”. Nem az ár az olcsó, hanem az áru, az ár csak *alacsony* lehet.

Aztán itt van ez a *dilemma* probléma helyett. A *dilemma* mindig két dolog közti választás lehetőségét jelenti, a vagy-vagyot.

Vigyázzunk egy kicsit jobban erre a szegény magyar nyelvre, ne szegényítsük még jobban, és ne torzítsuk figyelmetlenség-ből.

Vezér Erzsébet

** Örömmel adunk teret a kiváló irodalomtörténész nyelvhelyességi észrevételeinek. Csak a filológiai pontosság kedvéért említjük, hogy az itt szóba tett jelenségek közül néhányról már közöltünk cikket az Édes Anyanyelvünkben: Naumann és Neumann (Kemény Gábor: Nyelvi mozaik, 1995/2.); Egy *dolog*... (Nemesi Attila László: 1995/1.); *Aki, amely, ami* (May István: 1996/3.). Sajnos, ezeknek a nyelvőri intelmeknek, mint Vezér Erzsébet cikke is mutatja, eddig nem sok foganatjuk lett... (A szerk.)

Joggal kérdezheti a kedves olvasó, vajon van-e a hatalomnak nyelve, és ha igen, az milyen, és mire használja a hatalom? Azt gondoljuk, ha figyelmesen vizsgáljuk az utóbbi fél évszázad magyar nyelvének alakulását, akkor nem nehéz felfedezni anyanyelvünknek egy olyan változatát,

„Én szőke városom...”

A magyar szókincs nagyságát egymillió szónál is többre becsülik. Vajon mi ebből mennyit használunk fel mindennapi beszédünkben? Nehéz lenne megmondani. Már csak azért is, mert gyakran ismételtünk szavakat. Arany János pl. a Toldiban 882-szer ismétli a névelőket, a *nem* tagadósót 181-szer, de még a *Miklós* keresztnév is 71-szer fordul elő a trilógia első részében. Egyébként a Toldi – ha az ismétlődéseket nem számítjuk – 2873 szóból áll.

A szókincs vizsgálatakor célszerűbb rövidebb műveket elemezni. Nézzük meg pl. Váci Mihály két versét! Az „Én szőke városom” címűben összesen 70 szót használ a költő. Ebből ősi örökség 12 (uráli eredetű 4, finnugor 5, ugor 3), azaz 22,89%. Belső keletkezésű (a magyar nyelv külön életében szóképzéssel, összetétellel stb. létrejött) szó 50 (71,42%). Ez annyit jelent, hogy csaknem 90%-ban magyar szavakat használt Váci. A jövevényszavak (szláv 2, francia, latin, török 1-1), illetve a bizonytalan (vitatott) és ismeretlen eredetű szavaink csupán az egytizedet teszik ki az egésznek.

Lássuk továbbá Vácinak talán legismertebb versét, a „Még nem elég!”-et! Ősi örökség (uráli, finnugor 8-8, ugor 3) 22,89%, belső keletkezésű szó 50 (60,24%). Ez valamivel kevesebb, mint az előbb: 83,13%. Mindössze egy szláv, illetve egy német jövevényszó fordul elő. Az ismeretlen és bizonytalan eredetű szavak száma viszont megnőtt: 12 (14,45%).

Nem állíthatjuk azt, hogy versben szoktunk beszélni, de miként a vers, a mi – egyéni – szókincsünk is véges. A két Váci-vers azt mutatja, hogy alapszókincsünk még mindig az ősi rétegből táplálkozik. S azt is megtudhatjuk, hogy mai szóhasználatunkban elsősorban a magyar nyelv külön életében keletkezett szavak játsszák a döntő szerepet. Általában a Szózatot szokták példaként felhozni. Ott ugyanis éppen 75% a magyar szavak aránya. Ha esetleg más verseket is megvizsgálunk, pl. Balassi Bálint: Borivóknak való, illetve Babits Mihály: A lírikus epilógia, azt vesszük észre, hogy az arány 71,60%, illetve 57,35%. Tehát koronként és versenként más és más számokat kapunk. Ám ettől függetlenül bizvást kijelenthetjük, hogy szókincsünk elidegenedésétől csak akkor kell féltünk, ha a magyar szavak (ősi örökség + belső szótéremítés) használati aránya 50% alá esik. Az igaz, hogy napjainkban tömegesen áramlanak nyelvünkbe az idegen szavak, de – azt hiszem – csak igen kis töredékük válik majd jövevényszóvá. Nyelvünk mindig is megszurte az idegen szavakat, s nagyon reméljük, hogy ezután is hasonlóan jár el. Ebben viszont a nyelvet használó közönségnek van (és lesz is) döntő szerepe. Nem hiszem, hogy ez csak afféle „jámor szándék” lenne.

Mizser Lajos

amelyet a hatalom alakított ki saját céljai elérésére. Talán egyetlen példa is elég ennek az állításnak az igazolására. Bár technikailag itt és most nem áll módunkban szövegesen dokumentálni, emlékeink alapján talán fel tudjuk idézni, hogyan értékelte, kommentálta *március 15-ét* a hatalom az 1950-es, 60-as, 70-es, 80-as és 90-es években, hogyan szólt arról a történelmi évfordulóról, amelyről Mikszáth Kálmán így vallott: „Ez csak egy kalendáriumi dátum egybeüjt, de nekünk egy varázsszó, melytől, mikor kiejtik, egyszerre megváltozik minden... Szóval csodás ünnep nálunk a március tizenötödike.” Ha a jelzett szövegváltozatokat végiggondoljuk, bizonyára érthetővé válik az az összefüggés, amely a hatalom nyelve és az állampolgárok nyelvi tudata között fedezhető fel.

Azt hisszük, ha valaha, most igazán időszzerű lenne a hatalom nyelvének alakulásával foglalkozni; azért is, mert a nyelvet hivatásszerűen művelő szakemberek körében sem alakult ki egységes szemléletmód a tekintetben, mi is a feladata a nyelvművelésnek az ezredfordulón. A témával kapcsolatban szellemes okfejtést olvashattunk Balázs Gézától (ÉA. 1997. 1. sz. 4.). Örömmel tapasztaltuk, hogy arra a kérdésre, van-e szükség nyelvstratégiára, igennel válaszolt, kiegészítve a következőkkel: „Tudatos nyelvpolitikával egy társadalom lelkiállapota, identitása, emberi és társadalmi viszonyai javíthatók, konfliktusok előzhetők meg. A nyelvnek a makro- és mikroökonómiai viszonyokra is hatása van; vagyis a társadalom egészét érinti.” Ez után az elgondolkodtató megállapítás után egy kissé könnyedén lendül át arra a kérdésre: Milyen legyen a nyelvművelés? Válaszában eljátszadozik az *érdek* szóval: *érdek*-es. Álljon az ember *érdek*-ében, és keltse fel *érdek*-lődését. Majd tovább „légiesíti” válaszáat: „Játékos. A kommunikáció egész környezetére odafigyelő. Adjon választ az emberek kérdéseire.” Nekünk éppen a válaszadással kapcsolatban merül fel kételyünk. Ki adja a választ, természetesen a nyelvész szakember. Igen ám, de mi van akkor, ha a válasz nem egyezik a hatalom nyelvének válaszával, akkor hogyan áll az „ember” érdekében, egyáltalán: melyik „ember” érdekében?

Most elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amikor talán megfogalmazhatjuk, miért tartanánk indokoltnak napirendre tűzni a címbeli témát.

Először azért, mert eddig még nem foglalkozott vele a nyelvművelő szakirodalom.

Másodszor azért, mert napjainkra egy kettős nyelv látszik kialakulni hazánkban: más nyelven beszél a civil társadalom, és más nyelven a hatalom. A jelenségre a legfrissebb példa a gádzák és az illetékes

minisztérium képviselőinek párbeszéde adóüggyben (1997. február).

A téma vizsgálatához ösztönzést adhat Szakál Gyula könyve, amelyben a szlovákiai magyar nyelvű sajtó anyaga alapján vizsgálta az ottani hatalmi nyelvet, s ezzel mintegy politikai nyelvtörténetet vázolt fel a vizsgált időszakról (1957–1990). Ebben a hatalom nyelvének a következő minősítéseit említi: verbális megsemmisítés, verbális erőszak, irányító nyelv, támadó nyelv. Továbbá azt is megállapítja, hogy a legnagyobb nyelvi elnyomás idején is mód nyílt a nyelvhasználati autonómia bizonyos formáinak kialakítására, szolgálva ezzel is a kisebbség túlélési stratégiáit.

Visszatérve hazai helyzetünkre, Illyés Gyula a következőket üzenté az 1981-es magyar nyelv hete alkalmával rendezett tudományos ülészak résztvevőinek: „El kell érnünk, hogy a magyarul beszélők – bárhol laknak, élnek is – mindenütt könnyedén, vidáman, természetesen használhassák a ma nyelvét.”

Ugyanakkor a nyelvművelés feladatáról, hatékonyságáról, illetékességi köréről elnöki bevezetőjében a következőket fogalmazta meg Benkő Loránd: „Nyomatékosan szeretném hangsúlyozni, hogy a nyelvművelők munkája önmagában korántsem lehet elegendő az e körbe vágó nyelvi fejlődés helyes irányításában, sőt egyes kedvezőtlen nyelvi tünetek elleni küzdelemben önmagában szinte tehetetlen, azért a kérdéskomplexum alaposabb ismeretében a kóros jellegű nyelvi tüneteket nem is lehet csupán a nyelvtudományon, közelebből a nyelvművelésen számon kérni. A társadalomtudományok egész sorának, a szociológiának, etikának, etológiának, esztétikának, pedagógiának is vannak, illetőleg lennének e tekintetben nagyon lényeges tennivalói.”

Húsz évvel ezelőtt Kovalovszky Miklós így nyilatkozott: „... mióta a nyelvnek művészei és tudósai vannak, fokozatosan és tudatosan igyekeznek a nyelv fejlődését irányítani, és egyre eredményesebben a társadalom haladásának szolgálataiba állítani.”

Úgy tűnik, ezt a folyamatot zavarja, nehezíti, akadályozza ma „a hatalom nyelve”. Ezért hát, ha eredményes nyelvművelő munkát kívánunk végezni a jövőben, mindenképpen figyelembe kell venni a mára kialakult helyzetet, vagyis a hatalom nyelvének megjelenését, hatásmechanizmusát, hiszen most már a haza határain belül is ügyelnünk kell(ene) a civil társadalom nyelvhasználati autonómiájának megőrzésére.

Graf Rezső

Templomnevek – helyesen

Művészettörténeti könyveket, vallási témájú kiadványokat, illetve városismereteket lapozgatva azt tapasztaljuk, hogy az utóbbi időben a templomok, bazilikák, székesegyházak nevének helyesírása rendkívül következtelen, hibás. A jól ismert műemlék neve pl. a következő változatokban tűnt fel különféle helyeken: *esztergomi bazilika*, *esztergomi Bazilika*, *Esztergomi bazilika*, *Esztergomi Bazilika*. A négy írásmód többféle bizonytalanságról árulkodik, de a legfontosabb kérdés: tulajdonnévvel vagy köznévvel állunk-e szemben? Hol van az ilyenfajta nevek (ha egyáltalán nevek) helye a tulajdonnevek rendszerében?

Nehezíti a helyzetünket az a tény, hogy a városnévként földrajzi névként nagy kezdőbetűvel írva látjuk pl. a *templom*, *kápolna*, *bazilika*, *minorita templom* közneveket, mert ott, kiemelt helyzetben valóban így helyesek: *Templom*, *Kápolna*, *Bazilika*, *Minorita templom*. Másrészt kell viszont megítélni őket, ha mondatkörnyezetbe kerülnek. Ott kizárólag a szófajiságuk a meghatározó.

Az 1994-es, példaanyagában átdolgozott 11. kiadású szabályzat a szótári szövegben a következőket közli a *templom* bokránban: *nagytemplom* (templomfajta) 107. b); *Szent Péter-templom* 168.; *Egyetem téri templom*, *fogadalmi templom*. A 140. b) pont példaanyagában fellelhető a *Mátyás-templom*. A 147. szabálypontból tudhatjuk meg, hogy a vallásokhoz, felekezetekhez tartozást jelentő szavak mindig kis kezdőbetűvel írandók, hiszen ezek közszók (főnevek vagy melléknevek): *buddhista*, *katolikus*, *mohamedán*, *református*, *evangélikus* stb.). Ezek után érdemes röviden megvizsgálnunk a gyakoribb típusokat.

A földrajzi nevekhez hasonlóak, de elsősorban nem a földfelszín részleteinek azonosítására szolgálnak az ún. földrajzi megjelölések. Ezek tehát nem tulajdonnevek, csak – hozzájuk hasonlóan – egyedi dolgot jelölő köznevek, ezért a kis kezdőbetűs jelölés: *barlangtemplom*, *fatemplom*, *fogadalmi templom*, *középkori zsinagóga*, *érseki székesegyház*, *műemlék templom*, *barokk templom*, *barokk erődttemplom*, *minorita templom*, *prímási székesegyház*, *gótikus csarnoktemplom*, *pálos kolostortemplom*, *görögkeleti szerb*

templom, *gótikus székesegyház*, *görögkeleti püspöki székesegyház*, *görög katolikus kegytemplom* stb.

Másféle felépítésű az olyan típusú földrajzi megjelölés, melynek első eleme egy tulajdonnévi eredetű melléknév: *göncruszkai református templom*, *egri főszékesegyház*, *pannonhalmi bazilika* (de a *Bencés Főapátság* intézménynévnek tekintendő, ezért mindkét eleme nagy kezdőbetűs), *jáki templom*, *győri barokk templom*, *vörösberényi erődttemplom* stb. Mivel ezek is kizárólag köznévi szókapszolatok, csak kis kezdőbetűvel helyesek.

Különírandó jelzős szó szerkezetek a *Kossuth utcai templom*, *Egyetem téri templom*, *Miskolc-Belvárosi templom* földrajzi nevek. A tulajdonnévi értékű elemek nagy kezdőbetűsek, és egyben jelzik a név kezdetét.

Gyakori szokás, hogy egy templom egy ismert szentről vagy más nevezetes személyről kapja a nevét. A *Szent István-bazilikát* Szent Istvánról nevezték el. Ezért nem tehetjük fel a *milyen?* kérdést, ezért nem minőségjelzős a szó szerkezet; a szorosabb nyelvtani összetartozást, a jelöletlen alárendelő viszonyt kötőjellel érzékeltetjük: *Szent Benedek-kápolna*, *Szent Márton-bazilika*, *Szent Bertalan-templom*, *Mária-kápolna*, *Nagyboldogasszony-kápolna*. Ugyanilyen szóösszetétel a *Szent Kereszt-templom*, *Jézus Szíve-plébánia-templom* is.

Ezekről a nevektől merőben eltér az olyan szerkezetű nevek helyesírása, melyekben egy személynév és egy fajtajelölő köznév közé beékelődik egy-két minőségjelző: *Szent Ányos bencés apátsági templom*, *Páduai Szent Antal ferences templom*, *Nagyboldogasszony apátsági templom*, *Szentháromság piarista plébániatemplom*, *Nagyboldogasszony kapucinus plébániatemplom*, *Szent István király karmelita templom*, *Nagyboldogasszony fogadalmi emléktemplom*, *Szent Imre pálos templom*, *Szent István király plébániatemplom*.

Láthatjuk, hogy az egyszerűbb felépítésű, de a bonyolultabb, nagyobb terjedelmű név írásmódjáról is viszonylag könnyen dönthetünk, ha a szófaji jellemzőket is figyelembe vesszük, és kerüljük a divatos nagybetűsítést.

Bozsik Gabriella

Kakukktojás

A magyar helyesírás szabályai című akadémiai szabályzat 292. pontjában ez a szabálmagyarázat és példaszor található: „Római számokat következetesen csak néhány hagyományos esetben és csak sorszámnevek jelölésére használunk: IV. Béla, II. Rákóczi Ferenc, VII. Gergely, XIX. kerület, NB I., XI. kongresszus stb.” Ha a kiemelt példák során végigtekintünk, olybá tűnik, akad közöttük egy kakukktojásféle; ez az NB I. a többiben elől áll a sorszámnevi jelző, s valóban nyelvhelyességi és helyesírási hiba lenne a XIX. kerületet „tizenkilenc kerület”-nek mondani és írni. Ez az előírás híven követi a köznyelvi nyelvhelyesség alapelveit, ha a sorszámnevi jelző a tulajdon-, illetve a köznévi jelzett szó előtt áll. Az NB I. esetében azonban a név mögé kerül a sorszámnevi jelző, amely az élőbeszédben elveszti sorszámnevi jellegét, csupán megkülönböztető jelle válik. Ha *enbéegy*-et mondunk, miért írjunk NB I.-et?

A mai magyar nyelv című egyetemi tankönyv a 340. lapján foglalkozik ezzel a kérdéssel. Ott ez olvasható: „Csupán a sportnyelvben nem kifogásolhatjuk a hátravetett tőszámnevi jelzőt a sorszámnevi funkciójában: *Fenyvesi I.* (olv.: egy).” A könyv tehát félengedelményt tesz a sportnyelv számára: az írásban pontot követel a megkülönböztetést szolgáló számnevi mögé, az ejtésben azonban engedélyezi a tőszámnevi kimondását. Ez az a határeset, amelyik hasonló az NB I. problémájához, amelyet már régésrégóta nemcsak a sportnyelv, hanem a köznyelv is *enbéegy*-nek mond. Napilapjaink sportrovataiban e tekintetben meglehetősen nagy ingadozás tapasztalható. Olykor ugyanazon az oldalon (sőt ugyanabban a cikkben is) hol az NB I., hol az NB I íráskép olvasható – jöllehet a beszédben mindig tőszámnevként mondjuk ki a név mögé tett római sorszámot.

Szabálytisztelő ember vagyok, a nyelvvédelem terén is. Mivel a szabályzat az NB I. írásképet írja elő, én is így írom – ám az első helyett egyet mondok, mint mindenki Magyarországon. Előbb-utóbb nyilván újra kiadásra kerülnek helyesírásunk szabályai, s akkor bizonyára várható néhány változás. Engedtessek tehát meg, hogy tisztelettel javasoljam az újabb kiadvány szerkesztőinek: vizsgálják felül az NB I. és a *Fenyvesi I.*, valamint a hozzájuk hasonló sportkifejezések helyesírási szabályát! Ha a sport- és a köznyelvben tőszámnevvé vált a név mögé tett sorszámnevi jelző, tükrözhesse ezt az állapotot az új helyesírási szabályzat is! Sokat könnyítenének ezáltal a sportújságírók helyesírási dilemmáin.

F. Kovács Ferenc

A történet, melyet az alábbiakban leírok, még húsvéthétfőn történt, de úgy gondolom, hogy tanulságain egész esztendőben elgondolkozhatunk. Vágjunk a közepébe!

Vidám társaság gyűlt egybe húsvét másnapján a kis Anita szüleinek lakásán. Az emelkedett hangulat már akkor elkezdődött, amikor a csaknem féltucatnyi férfinépség – kissé pityókásan – becsöngetett, kellemes ünnepeket kívánva a ház aprajának és nagyjának.

Hamarosan előkerültek a rózsavizes üvegek is, és a látogatók egy-egy igen szaftos húsvéti locsolóverset adtak elő. A háziak – Anita szülei és nagyszülei – szinte dőltek a nevetéstől. A legsikerültebb poénokat még tapssal is jutalmazták! Hiába, egyszer van egy évben húsvéthétfő...

A kicsi Anita eközben tétován álldogált az előszobában. Hol az érkezőkre, hol meg szüleire és nagyszüleire nézett zavarában. Igaz, a bácsik legtöbbjét már régről ismerte, hiszen apuci munkatársai nem először fordultak meg otthonukban. Anita mindannyiszor kedvesen mosolygott rájuk; hát hogyne, hiszen jól emlékezett, hogy a látogatások alkalmával igen sokat kacérokodtak, huncutkodtak vele.

Most azonban fölöttébb furcsállotta, hogy a bácsik különféle „furcsa” verseket adtak elő. És hogy ezen miért hahotáztak a felnőttek? Igazándiból nem is értette a szavakat és a mondatokat. Ambár fejlődő-formálódó kis fantáziájával felfogta, hogy itt ma igen-igen „csúnya” szavak hangzottak el... Körülbelül olyanok, amelyekből anyuci őt annyira óvja-védi. Hiszen lépten-nyomon mondja neki: pfuj, Anita, pfuj!... Oda ne menj a futballozó fiúk körébe! Hallatlan, milyen közönségesen beszélnek ezek a kölykök itt a téren...

A vidám ünnepség közben folytatódott. A mi kis Anitánkról ezúttal mindenki megelégedezett. Most senki sem ültette az ölébe, mint máskor. Kedves, hívogató játéksországa sem telepedtek melléje, ahogy korábban tették. Ambár ez rendjén is lett volna, hiszen Anita egyedül is igen szépen eljátszogatott. Csak éppen mindent hallott, amikor egykedvűen babusgatta játékbabáit, és akarva-akaratlanul odafigyelt az elhangzottakra.

Szó ami szó, mi felnőttek sem vagyunk éppen makulátlanok... Igaz, hogy szükségünk van derűre, jó kedélyre, önfeledt kikapcsolódásra olykor-olykor. És álszemérmeseknek sem kell lennünk minduntalan! De legszűkebb környezetünkben is legyünk tekintettel gyermekünkre! Hiszen, sajnos, annyi más helyen eltanulja – eltanulhatja – a terek és utcák mosdatlan beszédét. Legyen tehát „tisztá” az otthonunk ebben az értelemben is!

Deák Mihály

Magyar családnév?

Tegyük föl először ezt a kérdést: „Ki a magyar?” Szerintem Illyés Gyulának van igaza: „Magyar, aki annak vallja magát”. A közvélemény ebben nem egységes. A magyar rádióban egy hozzászóló azt mondta: „Petőfi nem magyar”. Én megbotránkozással hallgattam ezt a valótlanosságot. A legnagyobb magyar költőről, szabadságharcosról és hősi halottáról ilyet mondani?

Egyébként abban a tekintetben, hogy ki minek vallja magát, és kit minek tartanak, egészen nagy a tarkaság. Egyik Árpád-házi (helyesebben Árpád-kori) királyunk, Aba Sámuel kunnak tartotta magát. A magyarok ugyanezt vallották. A Révai Lexikonban benne van, hogy ez tévedés. A kunok ugyanis csak Aba Sámuel halála után költöztek be Európába. Na, milyen származású volt Aba Sámuel? Kabar. Ezen a nyelven az apa: *aba*. A kettős név azt jelenti, hogy az *Aba* pogány név, a *Sámuel* pedig keresztény. A honfoglalás kori nagyok közül ugyanis ma némelyeknek csak a keresztény nevét használjuk (pl. Szent István, akinek a pogány neve *Géza*, ejtve Gyécse, apjának, Gézának viszont *István* volt a keresztény neve.)

Hogy ki minek, vagyis milyen származásúnak tartja magát, az is tarka. A Nyelvtudományi Intézet egyik régebbi igazgatója, Németh Gyula kunnak nevezte magát, pedig a családneve *Németh* volt. Bizonyára a névadás kori őse tudott németül, vagy egyéb kapcsolata volt velük. Hasonlóképpen kunnak vallotta magát Lengyel Lajos nyelvész kollégám. A Kárpátaljáról a Tiszán fákat letutajozókat a magyarok mind *román*-nak nevezték, pedig nem mindenki volt köztük román. Rásonyi László turkológus professzor azt írja az egyik könyvében, hogy néhány, Erdélyből a Felvidékre települő kun a környező magyaroktól az *Oláh* nevet kapta. Kunok voltak ugyanis az erdélyi románok betelepítői (kenézek vagy soltészok). Habsburg Ottó a magyar tévében magyarnak vallotta magát, majd hozzátette, hogy minden családtagja magyar állampolgár, és vele azonosképpen tud magyarul. Az Észak-amerikai Egyesült Államokban 1,700.000 Jenki büszkén magyarnak vallja magát, bár közülük csak kb. 700.000 tud magyarul. De ezek közül is többen tanulnak meg újra magyarul.

Végezetül a *Ladó* családnévről. Egy gimnáziumban egy ízben szó

volt a névmagyarosításról. Egyik tanuló közbeszólt: „Ladó is magyarosítsa meg a nevét”. Úgy látszik, ezt többen nem tartották magyar névnek. Pedig jórészt az erdélyi Csík és Udvarhely megyében fordul elő. Tehát székely név. Persze sok nyelvben előfordul ilyen vagy hasonló családnév. Például Nyíregyházán él egy *Ladó-Orosz* kettős családnévet viselő, ruszin származású magyar. Azért kapta a *Ladó* nevet, mert ruszin édesapjának keresztnéve *Vladimir* volt. Ennek a ruszin beceneve *Lado*. Azért lett még *Orosz* is, mert a magyarok a ruszinokat oroszoknak nevezték (vö. kisorosz). A szlovének közül ismeretes Lado Pesovar táncdalénekes neve. Itt a *Lado* csak keresztnév (*Vladimir*). Az olaszok és a spanyolok között is van több *Lado*. Az olasz *Lado* valószínűleg a *lato* (oldal) nyelvjárási változata. A spanyolban a *lado* valóban oldalt jelent. A magyarban is van *Oldal* családnév. A bolgárban van *Ladov* és *Vlado* családnév. Ez a *Vladimir* becézője. Hindi nyelven a *lado* szó kedveset jelent. Elégge nemzetközinek látszik tehát ez a név. Ettől függetlenül azonban jórészt székely név. A budapesti telefonkönyvben a legtöbb *Ladó* székely származású.

A családnevek származásáról tehát a laikusoknak és, sajnos, a nyelvészek többségének is nagyon téves nézetei vannak.

Néha a fordításnak vélt névmagyarosítás is téves. Pl. *Békefi* a *Friedmann*-ból. A német név ugyanis nem közvetlenül a *Frieden* (béke) szónak, hanem a *Friedrich*-nek a származéka (vö. *Petermann*, mely a *Peter* változata). Hasonló a gyakran *Hofmann*-ból magyarosított *Reményi*. Ez ugyanis a szlovák *Remeňík*-ből (= szíjgyártó) is származhat.

A magyarosnak látszó családnév sem mindig magyar eredetű. Legjobb példa erre a *Páskándi* név. Ez ugyanis nem helynévből, hanem a román *Pașcan* névből származik.

Az idegen eredetű magyaros családneveket valójában magyarnak tekinthetjük. Tehát a *Lányi*, *Páskándi*, *Reményi* stb. nevek magyar nevek. A *pálca* is magyar szó, noha szláv eredetű. Az eredetről ugyanis senki nem tehet, ezért a származás se nem isteníthető, se nem szégyellhető.

Zsallai Zsolt

Piaci séta a Tisza mentén

Mint nyugdíjas magyartanár szívesen és rendszeresen hallgatom a Kossuth rádió vasárnap reggelenként sugárzott rövid nyelvművelő műsorát. „Jó pap is holtig tanul” – biztatom magam, de tapasztaltam is már, hogy ismeretszerzésben nincs megállás: az ember vagy gyarapítja tudását, vagy azt is elfelejti, amit addig tudott.

Szívesen hallgatom hát ezeket az adásokat, s lám, a múltkorjában is hallottam valami újat. Grétsy tanár úr említette egy remek kis eszmefuttatása során, hogy a Berettyó partján nem ismerik a *gyökér* szót „petrezselyem” jelentését. Ott a *gyökér* csak „növénynek a földben lefelé növe (szerteágazó) része”, ahogyan az a Magyar értelmező kéziszótárban a szócikk 1. alatti értelmezésében áll. Az „ernyős virágú, illatos, szárnyalt levélű, elvékonyodó, fehéres gyökerű konyhakerti növény”-t, továbbá „ennek ételek ízesítésére használt gyökerét” és „ugyanerre használt levélét” itt csakis *petrezselyem*-nek mondják.

Érdekesnek találtam a dolgot, merthogy nálunk, a Tisza alsó, pontosabban a Horgostól Bácsföldvárig (Bačko Gradište) terjedő szakasza mentén (ennél délebbre a '44-es események óta a Tisza mentén már nincs magyar lakosság) más a helyzet. Itt a szinonimák közül a szótárban a leginkább közhasználatúként jelzett *petrezselyem* a legkevésbé használatos, a *gyökér* kissé finomkodónak hat, a latinul *Petroselinum hortense* névre keresztelt levesbevaló mifelénk egyszerűen csak *zöldség*. Aki a piacon *petrezselymet* kér, az rendszerint csinos, apró csokorba kötött *petrezselyem*-levelet („petrezselyem zöldjét”) kap, ami leves ízesítésére megfelel ugyan, ám Zentán és környékén inkább „zöldség zöldje”-ként, pontosabban (és népiesebben) „zöccség zöggye”-ként emlegetik (és vásárolják). Zöccségfélék is – értelmező kéziszótárunktól eltérően – nálunk csak gyökérzöldség értendő, a főzeléknek elkészíthető konyhakerti növények összefoglaló neve: *főzelékfélék*. Ezek szerint „főzeléknek való zöccségféle” nálunk egyedül csak a sárgarépa, ami viszont mifelénk nem tartozik a „főzelékfélék” közé.

De még az is pórul járna a zentai piacon, aki spenót helyett *paraj*-t kérne (legalábbis nagyon csúnyán néznének rá), merthogy a *paraj* nálunk gyomot, paréjt jelent. A *burgonyá*-t megértene ugyan, de bizonyára drágábban adnák az ilyen úrhatnám, finomkodó vásárlónak. Aki viszont paszulyt kér *bab* helyett, azt holmi mókás, tréfakedvelő embernek minősítenék, holott a *bab* szerbül valóban *pasulj* (ejtsd: paszuj), de csak ha kifejezték – zölden ugyanis *boranija*.

S noha a zentai piacon az árusok zöme magyar (csupán a korai termények eladói érkeznek Dél-Szerbiából), a magyarul *tojásgyümölcs*-nek, *törökparadicsom*-nak és *képparadicsom*-nak is nevezett padlizsánt itt szerbesen *patlidzsán*-nak mondják, noha a szó a Bakos-féle Idegen szavak és kifejezések szótára szerint bolgár köz-

vetítéssel nyelvünkbe került perzsa szó. A karfiol magyar neve, a *kelvirág* sem ismeretes, a bimbóskelt vagy spárgakelt is inkább *brokkoli*-nak mondjuk. (Spárgát egyébként gyermekkorom óta nem láttam a zentai piacon, de ha azt kérnék, legfeljebb zsinet vagy madzagot kapnék helyette.) A zellert viszont sokan *celler*-nek mondják, minthogy német eredetű szónak tartják, holott a görögből került hozzánk, igaz, latin, olasz, francia és német közvetítéssel.

A töknek többféle változata közül a *főzőtök* vagy *spárgatök* (*Cucurbita pepo*) ilyen néven ismeretlen mifelénk. A sütőtök (*Cucurbita maxima*) viszont „sütni való tök”, „dinkatök” néven kerül forgalomba. Ezt értelmező szótáraink nem ismerik, csupán az Új magyar tájszótár (I. kötet) tud „dinká”-ról vagy „dinkai tök”-ről (az utóbbi adatot Törökkanizsán jegyezték fel). Szintén a Tájszótár adatai közt található a „disznótök”, amelynek hivatalos neve: *takarmánytök*, ám főzeléknek is lehet belőle készíteni. Nem úgy a különféle színes díszitökökből vagy a lopótök-ből, mely hajdan ivóedényként is szolgált. Ismerjük viszont ennek a kedvelt főzelék-féléknek egy lapos, fehér héjú változatát,

amelyet a fentebb már említett Bakos-féle szótár is jegyez, *patisszon*-ként – nálunk már hallottam *csilagtök*-nek is emlegetni. S végül van még egy hosszúka, vékony változata (néha félméteresre is megnő, s úgy csüng felkúszó szárán): nálunk *kígyótök* az neve. Sokan dísznövényként tartják, de tanúsíthatom, hogy kirántva igen ízletes. Érdekes megjegyeznünk, hogy szerb honfitársaink a főzőtöket *tikva*, *tikvica* néven nevezik, a sütőtöket viszont *bundevá*-nak.

Végül – ha már veteményeink szerb nevét is megemlítettük – hadd mondjuk el azt is, hogy van egy konyhakerti növényünk, amelynek magyar neve teljes polgárjogot nyert a vajdasági szerbség körében, sőt kiszorította az eredetét. Rosszul tippelnek a kedves olvasók, nem a paprikáról van szó, hiszen ez éppen a magyar nyelvben szerb-horvát jövevény. Ez a diadalmas zöccségféle, amely tájainkon szinte már teljesen kiszorította az eredeti szerb-horvát *mrkva* szót – a *sárgarépa*, amelyet A szerb-horvát irodalmi nyelv szótára is felvesz (Rečnik srpsko-hrvatskoga književnog jezika, Novi Sad 1976. VI/929) *šargarepa*-ként. Íme, édes anyanyelvünk egyik jelentéktelennek tűnő szavának diadalmas hódítása a délszláv térségben! Ami annál is becsebb, mert teljesen békés úton, minden erőszak alkalmazása nélkül ment végbe...

Szloboda János

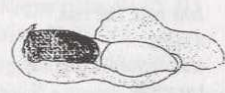
Csalafinta fosztóképzők

Gyermekekoromban, amikor még nagyobb becse volt az édesanyánktól tanult nyelvnek, gyakran eljátszottunk olyan fosztóképzős szó párok keresésével, mint a *gondtalan* és *gondatlan*.

Jól tudtuk, persze, mi a különbség az azonos töből eredő két szó jelentése között, mégis nagy örömről telt a játékban, mert közben felismertük, hogy egy szónak milyen sok származéka lehet.

Hasonló szó párok bőven akadnak: a barátom magányos *partalan*, de a kettővel nem osztható szám *páratlan*. Mást jelent az *arcátlan*, és mást az *arctalan*. A *pártatlan* és a *pártatlan* között is érezzük a különbséget (az utóbbit mondhatjuk például – némi tréfás színezettel – a függetlenek közé átvált képviselőre). De érezhető különbség van a *hitetlen* és a *hitetlen* között is.

AKCIÓS VÁSÁR

Pisztácia, sózott és sótlan mogoróbél, mandulabél, dió, mák, mazsola, pirított napraforgómag, aszalt gyümölcsök, gesztenyemassza, bab, lencse, és különböző fűszerek engedményes vására.

Mindez azért jutott az eszembe, mert a napokban egy hirdetésben furcsán hangzó fosztóképzős szót olvastam. Egy csemegeárus szórólapjának listáján egyéb portékák mellett *sózott és sótlan* mogoróbél szerepelt.

A *sótlan* jelző gondolkodtatott el. Igaz, a leves is lehet olykor sótlan, de a levesben általában van só. A mogoró azonban nem sósan terem, hanem utólag, leszedés és tisztítás után sózzák meg. Így a nem sós mogoró inkább *sózatlan*, mert a fosztóképzővel a sózásnak mint cselekvésnek a hiányát kell érzékeltetnünk. Ezért a *sózott és sózatlan* mogoróbél hirdetése lett volna helyesebb, hiszen – hasonlóan a fentebbi fosztóképzős szó párokhoz – a *sótlan* és a *sózatlan* sem ugyanazt jelentik.

Török András

Illyés Gyula: Szekszárd felé

Illyés Gyula így kezdi Szekszárd felé című, egyszerű nyelven megírt, de annál többet mondó, bájos költeményét:

*Kis vonat megy nagy domb-
oldalon;
terhes kicsi nő a
vonaton...*

Sokszor elolvastam ezeket a sorokat. Számomra ez a Kézfogások című 1956-os kötetben megjelent vers az élet, a jövő, illetőleg a gyermek és a család himnusza. Soha időszerűbb nem volt, mint éppen napjainkban. Amikor a korábban szórványos egykézés szinte országos méretűvé vált, és így évenként annyival lesz kevesebb a népességünk, mint egy Mezőtúr nagyságú város lakossága. Amikor már-már restelkedve mondjuk ki család, nép, nemzet, haza, illetve múlt, hagyomány szavainkat. Amikor eltűnőben vannak az értékek, köztük az erkölcsiek is, és amikor nagyon sok a megkeseredett ember, aki nem lát se a maga, se a nagyobb közösség, a magyarság számára kiutat.

Nos, a Szekszárd felé című vers csaknem felüdülés mai világunkban: életkedvet sugall, reményt nyújt a jövőre nézve.

A költő az otthoni, számára oly kedves vidéken utazik, és akkor, a szekszárdi vonaton pillantja meg a „terhes kicsi nőt”. Kis vonatról, de mindig kicsi nőről van szó, jelezvén ezzel a jelzővel azt a kedveséget, amellyel a költő a jövődőt szíve alatt hordozó asszonyát körülveszi.

*Megy szülőmögémben
a vonat;
bennem is megy jó sor
gondolat.*

Első gondolata, hogy a „kicsi nő” szemével már a gyermek méri fel a tájat:

*Nézi mit a tágas
táj kínál;
gyermek helyett is
nézi már.*

És örömmel fedezi fel környezetét, ahogy a költő mondja:

*Izlik neki, lám csak,
a világ;
száll szemén át park és
pusztaság.*

Ezután a „kicsi nő”-ről és a tájról kapunk képet:

*Pusztai menyecske,
jelzi ezt
üveggyöngye; gyöngyön
kis kereszi.*

*Kereszt mellett kis kép:
az ura...*

És közben:

*Szalad át szemén ház
és fasor,
szökdel ajkán egyre
friss mosoly.*

Aztán:

*Tábla búza, tábla
baltacim
hagyja szinte ízét
ajkain.
Kéklő szőlők, sárga
asztagok
beczik az alvó
magzatot.*

És ez a táj szinte várja a kicsi megjelenését.

*Úgy beczi, hívja,
a világ,
mint házából rég mi
a csigát.*

Érthető, hogy a jövődő gyermek a vers végén szinte felmagasodik, jövővé, néppé, hazává:

*Jár szemem a terhes
kicsi nőt
s azt gondolom, itt megy
a jövőm.
Visz tovább egy népet:
eltakart
csempészárúképp hoz
egy magyart.
Jár szemem a kedves
kis anyán
s azt gondolom: itt megy
a hazám.*

A kicsi asszony pedig a teljes emberi életet testesíti meg:

*Gondom, hitem, eszmém
talaja,
öröklétem vagy te,
kis anya.*

Merítsünk erőt a költő optimizmusából!

Szathmári István

Zavart/zavaró képek

Színes, szemléletes stílusra törekedni – erény. Gazdag nyelvünk bőséges képeskifejezés-tára mindannyiunk segítsége e nemes szándékunk megvalósításában. A sok-sok képes kifejezés századok során forrt össze megbonthatatlan egységgé, önálló szerepkörű, sőt szinonimitást csakis e formában nyújtó szövegegésszé. Megannyi képi háttér áll egy-egy ilyesféle frázisegész mögött; ezeket az anyanyelvét szerető/védő magyar ember nem mozdíthatja-torzíthatja-csereberélheti kénye-kedve szerint. Mert ha ezt teszi: az erény, bizony, jóvátehetetlen hibává, mondhatni: nyelvi vétségévé lesz. Megzavar(odot)t egyensúlyú képei a szemléletben/befogadóban is zavar(odottságo)t keltenek. A kö-zelmúlt különféle típusú olvasmányokban talált képzavaros szerkeszt-mények is ezt igazolják. Ezúttal nem törekszem szerző és mű szerinti pontos megjelölésre; példáim kapcsán inkább azt jegyzem meg: milyen szövegkörnyezetben bukkantam rájuk.

1. „Közben a nagypolitika súlyos problémát dobott a hazai világnézeti offenzíva, az intenzív materialista-atheista nevelés addig egyértelműen világos, már olajozottan zajló folyamatába.” Értekező – pedagógia-történeti – szövegdarabunkban érezhetően keveredik a konkrét és az elvont kép. Pedig mindössze ezt akarhatta közölni a szerző (és ennyi elég is lett volna): „... súlyos problémát okozott”. S a nevelés „olajozottan zajló folyamatát” is ki lehetett volna egyszerűbben fejezni.

2. Veszélyes eszköz az írástudók kezében a mindenkori esszé: bugy-borgós, „mindent bele”-stílusra csábít, s nem utolsósorban: agyonbonyo-lított mondatzörnyeteg produkálására. Egy regényelemzésből idézek:

„... Pobedonoszcev ... szellemi hatása azonban minduntalan vere-séget szenvedett az író társadalmi lélektani, vallási élelátásának szűrőjén.” Mondanunk sem kell: a „szűrő” itt képletes. Ti. az író szűri meg – sikerrel – a (káros) szellemi hatást. Így tehát P. számára ez valóban szellemi vereség.

3. Befelező szövegdarabunk egy kalendáriumban bukkant elénk. Egy neves pártpolitikusnak – talán egyéniségéből fakadó, jellegzetes – megnyilatkozása; ugyanakkor érezni: a szerkesztő újságíró is „harapott rá”, mert – beépítvén írásába – mintegy azonosult ezzel a (nyilván maga által is gyakorolt) stíluslehetőséggel. Következzék te-hát: „Érezhető a Munkáspárt előretörése, az a nosztalgia, amelynek a farvizén a szocialisták is aratták sikerüket.”

E példánkat már meg sem kíséreljük értelmezni. Már csak azért sem, mert sikerrel aligha járnánk. Vajon ha megkérdeznénk ki-mondóját vagy papírra vetőjét: kapiskálja-e legalább, milyen elemek-ből állt össze ez a zavar-komplexum – tudna-e egyáltalán magya-rázatot adni rá, legalább részlegesen?!

Mindannyiunk számára legyen hát tanulság e három példa, és legyen intés a továbbiakra nézve: inkább számoljunk el 10-ig, és csak azután nyilatkozzunk tőlünk telhető egyszerűséggel, mértékletes és biztos képhasználattal. Tükrözze-ragyogtassa a kép a mögötte meghúzódó igaz tartalmat, és tegyen tanúságot arról: hiteles, nyelvből élő magyar embernek a megbízható szavai hangzottak el.

Holczer József

Filmcímfordítások és -ferdítések

A Cinema folyóirat tanúsága szerint 1996-ban 154 filmet mutattak be a mozikban. Ebből 117 amerikai volt, a maradékon tíz ország osztozott. Azt hiszem, a számok önmagukért beszélnek, százalékos kimutatásra semmi szükség. Esetleg még annyit, hogy 13 magyar filmet játszottak, úgy is mondhatjuk, minden hónapban egy magyar mozi. Ezúttal azonban nem filmszociológiai kesergést, elemzést kívánok végezni, hanem azt fogom bemutatni, milyen címen, címmel kerültek a hazai forgalmazásba, miként fordították őket. Ez igen lényeges dolog. Kovalovszky Miklós a következőképpen írt a szépirodalmi címadásról, s ez természetesen érvényes a filmcímekre is: „A jó cím már fél siker, sőt aforisztikus túlzással: a cím fontosabb, mint maga a mű.”

Lássuk tehát a címfajtákat! A leggyakoribb az, amikor az eredetinek többé-kevésbé hű fordítását adják: *The Usual Suspects* = *Közönséges bűnözők*; *Sense and Sensibility* = *Értelem és érzelem*; *Dragonheart* = *Sárkányszív*; *Seven* = *Hetedik*; *12 monkeys* = *12 majom* stb.

Ennek az ellenkezője az az eset, amikor egyáltalán nem fordítják le a címet, marad angolul. Ennek többek között az is lehet az oka, hogy a filmek egy időben jelennek meg Európában, s a hozzánk már egyéb termékek kapcsán betört nemzetközi reklám egynyelvű, angol (sajnos), így a reklámozott film Párizsban és Budapesten is az eredeti címen olvasható az óriás plakátokon. Ilyenek a következők: *Mission Impossible*, *Transporting Daylight*, *Desperado* – bár ez utóbbit tartalmazza az Idegen szavak és kifejezések kézikönyvére, jelentése: mindenre elszánt kalandor.

Természetesen akkor indokolt az eredeti cím megtartása, ha csak tulajdonnévből áll: *Jack*, *Sabrina*, *Jumanji*.

Újabban a fentiek ötvözése is elterjedőben van: gondolatjellel elválasztva szerepel az eredeti és a lefordított cím. Íme néhány példa: *Eraser* – *Végképp eltörölni*; *Toy Story* – *Játékháború*.

Részben módosult a cím a fordítás során a következő esetekben: Óvakodj az idegentől! (Never Talk to Strangers, szó szerint: Soha ne szólj az idegenekhez!); a magyar változat nyilván egy korábbi sikerfilm, az Óvakodj a törpétől! mintájára született); *A szív hídjai* (Bridges of Madison County, szó szerint: Madison megye hídjai; ebben az esetben a magyar fordítás még jobb, mint az eredeti, a *szív* szó konkrét és átvitt értelmezése okán); *Las Vegas, végállomás* (Leaving Las Vegas, szó szerint Elhagyva Las Vegast).

Jó néhány esetben pedig teljesen eltér a fordítás az eredetitől, tegyük hozzá: a magyar javára. *A gyanú árnyéka* (Before and After, szó szerint: Előtte és utána); *Pár lépés a mennyország* (Walk in the Clouds, szó szerint: Séta a felhőkön).

Nagyon kedvelt a szójátékon, szóferdítésen alapuló blikkfangos címfordítás. Ilyen telitalálat a *Kábelbarát*, ami a kebelbarát mintájára született, s a film hőse egy levakarhatatlan kábeltelevíziós műsorvezető, a *Spinédzserek* (spiné + tinédzszer), *Semmihasznák* (semmi + mihaszna). Ugyancsak ragyogó, többértelmű szójátékon alapuló cím a *Mintamókus*, amelynek főhőse véletlenül egy cserkészcsapat vezetője, „mintapéldánya” lesz, így szóösszetételként értelmezhető, de külön is egy úttörő dal kezdősoraként: Mint a mókus fenn a fán... Dalszöveget használ fel, de kissé megváltoztatva a következő cím is: *Mindenki másképp kívánja*. Szólásferdítéssel találkozhatunk: „A szomszéd rétje mindig zöldebb” mintájára született *A szomszéd nője mindig zöldebb*, s a film következő része még egyet csavart rajta: *Még zöldebb a szomszéd nője*. Goethe regényének, a *Vonzások és választások*-nak a címét „adaptálták” így: *Vonzások és állatságok*. Kettős szójátéka miatt is kiemelkedő a *Bölcsek kövére* filmcím. Egyrészt mivel a főhőse egy kövér, bölcsek kutató, másrészt a „bölcsek köve” kifejezésegységre is asszociál. Ezek a játékos címek általában eltérnek az eredetitől, egy esetben viszont szójáték az eredeti cím is. A *Spy Hard* (szó szerint Kémkedni nehéz) magyar címül ezt kapta: *Drágám, add az életed!* Ugyanis ez a film a *Die Hard* paródiája, amelynek három részét is láthattuk: *Drágám add az életed!*, *Még drágább az életed*, *Az életed mindig drága*. Így a trilógia címeinek ragyogóan megfelel a paródiacím.

Összességükben elégedettek lehetünk a címfordításokkal. Bízunk abban, hogy a fordítók ritkán válnak munkanélkülivé, s az eredetiek is kevésbé maradnak meg, lesz helyettük magyar.*

Minya Károly

* A filmcímekről, jó és rossz fordításokról l. még: Kemény Gábor: Amikor ferdítés a fordítás. Mondd és írd! Auktor Könyvkiadó, Bp. 1992. 170–171.; Kálmán Eszter: „Ahová lépek, szörny terem.” Édes Anyanyelvünk 1994/3. szám. (A szerk.)

Sajtvita a nyelvtörvény s a nyelvművelés hasznáról és káráról

Akik ismerik, olvassák lapunkat, azok természetesen mind nagyon jól tudják, hogy ebben a jeles néprajz- és természetkutatónak, Herman Ottónak egyik könyvcímét formázó címmel megjelölt témakörben mi az Anyanyelvpolók Szövetségének álláspontja: az elsőt, a nyelvtörvényt nem is csak fölöslegesnek, hanem károsnak tartja, a másodikat ellenben hasznosnak, szükségesnek, sőt megerősítőnek. Mindezt többször, több helyen is elmondtuk és megírtuk már. Am az évi, április 19-i közgyűlésünk, főleg pedig annak félreértésektől, pontatlanságoktól sem mentes rádió-, tévé-, illetőleg egyéb sajtóvisszhangja nyomán heves vita kerekedett arról, hogy be kell-e, be szabad-e s egyáltalán be lehet-e avatkozni valamilyen módon a nyelv életébe, a nyelvművelés alakulásába. A vita még most, 4. számunk szerkesztése idején sem fejeződött be – véglegesen bizonyára nem is fog -, de már lecsendesedett, s úgy érezzük, használnunk olvasóinknak azzal, ha, persze nem a teljesség igényével, felsoroljuk a sajtóban megjelent idevágó közleményeket. A rádióban, televízióban elhangzott nyilatkozatokat, beszélgetéseket, mivel úgyis csak nehezen, körülményesen kereshetők vissza, nem tartottuk érdemesnek felidézni, de a nyomtatásban hozzáférhetőket, úgy véljük, nem haszontalan dolog egy ilyen, egyszerűsített, csupán a megjelenés helyét és napját megjelölő bibliográfiában közreadni. (A szerk.)

Zappe László: A nyelv és a kormány (Népszabadság, 97. 04. 23.)

Faragó Vilmos: Nyelvbajok (Magyar Hírlap, 97. 04. 25.)

László-Bencsik Sándor: Jöjjön vissza, tanító néni! (Népszabadság, 97. 04. 26.)

Sz. A.: Mit szól hozzá? Törvényt követel az Anyanyelvpolók Szövetsége (168 óra, 97. 04. 29.)

Szabó György: Egyetlen birtokunk elherdálása ellen (Népszabadság, 97. 05. 03.)

(hanthy): Nyelvháború (Magyar Nemzet, 97. 05. 03.)

39 aláíró: Nyilatkozat (Élet és Irodalom, 97. 05. 09.)

Zappe László: Gyamatosulunk (Népszabadság, 97. 05. 10.)

Sz. G.: Méretes baromság (Élet és Irodalom, 97. 05. 16.)

Grétsy László: Levélféle Hajdú Péter akadémikushoz (Élet és Irodalom, 97. 05. 16.)

Szentmihályi Szabó Péter: Magyar nyelvészek a magyar nyelv ellen (Új Magyarország, 97. 05. 16.)

Gy. M.: Törvény a nyelv védelmére? (Új Magyarország, 97. 05. 17.)

Pomogáts Béla: Új nyelvújításra van szükség (Magyar Hírlap, 97. 05. 23.)

Hajdú Péter: Felelet a mondatra (Élet és Irodalom, 97. 05. 24.)

Lovas István: Székel le az imidzsedet! (Új Magyarország, 97. 05. 26.)

Bakró-Nagy Marianne-Kálmán László: Miért halt ki a muroma? (Élet és Irodalom, 97. 05. 30.)

(hanthy): Partvonalon kívül (Magyar Nemzet, 97. 05. 31.)

Csatár Imre: Útközben (Magyar Nemzet, 97. 05. 31.)

Seszták Ágnes: Nyelvészeti bravúrok (Demokrata, 97. 06. 05.)

Fodor István: Antidemokratikus-e a nyelvvédelem? (Élet és Irodalom, 97. 06. 06.)

Deme László: Nyilatkozat (kabátlópas-ügyben) (Élet és Irodalom, 97. 06. 06.)

Széky János: Előre, nyelvművelők! (Élet és Irodalom, 97. 06. 06.)

Az idegen nyelvű reklámok ellen – Az Anyanyelvpolók Szövetségének felhívása (Népszabadság, 97. 06. 10.)

Személyiségi jogokat sértenek – Felhívás az idegen nyelvű reklámok ellen (Magyar Nemzet, 97. 06. 11.)

Beke György: Nyelv és politika (Magyar Nemzet, 97. 06. 13.)

Pilhál György: Anyanyelvtan (Új Magyarország, 97. 06. 16.)

Kenesei István: Nyilatkozat vita helyett (Népszabadság, 97. 06. 18.)

Radnóti Róbert: Antinyilatkozat (Élet és Irodalom, 97. 06. 20.)

(hanthy): Az üzenet (Magyar Nemzet, 97. 06. 21.)

Nádasdy Ádám: Rovarirtóval a szavak erdejében (Népszabadság, 97. 06. 21.)

Grétsy László: Reklámyelvháború (Szabad Föld, 97. 06. 24.)

Uj Péter: Schöne Hungarian jazik, quo vadis? (Népszabadság, 97. 06. 25.)

Dozvald János: Kell-e nekünk nyelvújítás? (Magyar Hírlap, 97. 06. 25.)

Dr. Rác János: Visszhang a visszhangra (Élet és Irodalom, 97. 06. 27.)

Fodor István: Ez a fránya magyar helyesírás... (Élet és Irodalom, 97. 06. 27.)

Kemény Gábor: Van ilyen kézikönyv! (Élet és Irodalom, 97. 06. 27.)

Fábián Pál: Tájékoztató, kérés, ígért (Élet és Irodalom, 97. 06. 27.)

Széky János: Tisztelt nyelvművelők! (Élet és Irodalom, 97. 06. 27.)

(v.b.): Európa és a nyelvi sokszínűség – Tanácskozás az Akadémián (Magyar Nemzet, 97. 07. 01.)

Varga Domokos György: „Mert anyád nyelvét bízták rád a századok...” (Demokrata, 97. 07. 03.)

Daniss Győző: A XXI. században is lesz anyanyelv (Népszabadság, 97. 07. 05.)

Cs. Kiss Éva: Hacuka, Sörpatika, Bútor-room, Lufiland (Népszabadság, 97. 07. 09.)

Grétsy László: A nyelvi környezetszennyezés ellen (Szabad Föld, 97. 08. 05.)

„Egy kapocs, amely mindennél erősebb...”

Az anyanyelvét nevezte így a szép magyar beszéd mozgalmának alapítója, Péchy Blanka művésznő; nyomatékul hozzátéve: magamról tudom. Ezt vallják azok is, akik évről évre, az idei tavaszon már 32. alkalommal találkoztak Győrben (1997. ápr. 25–27.): tanárok, versenyző diákok határon innen és túlról, hogy hitet tegyenek a nyelv összetartó erejéről.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni: ennek a mozgalomnak az a legfőbb célja, hogy tudatosítsa a középiskolás diákokban annak az egyén számára nélkülözhetetlen készségnek a fontosságát, amely alkalmassá teszi a beszélőt más gondolatait tartalmazó szöveg világos megszólaltatására, felolvasására, nyelvünk zenei követelményeinek tudatos alkalmazására, egyaránt ügyelve hangsúlyra, tagolásra, hangerőre, tempóra és ritmusra.

A cél nem lehet más, mint lélektől lélekig szólni, erőt merítve a múltból, helytállni a jelenben, és munkálkodni a jövő érdekében.

Kiemelkedő teljesítményükért Kazinczy-érmet nyertek a következő gimnáziumi tanulók: Antal Gábor (Batthyány Gimn., Nagykanizsa), Bakajsa Gábor (Radnóti Gimn., Szeged), Földeáki Nóra (Ady Endre Gimn., Debrecen), Földi László (Bencés Gimn., Pannonhalma), Gábor Éva (Teleki Blanka Gimn., Mezőtúr), Gáspár Zita (Leőwey Klára Gimn., Pécs), Havellant Zsanett (Sancta Maria Leánygimn., Eger), Komáromi András (Piarista Gimn., Bp.), Kormányos Nóra (Református Gimn., Kecskemét), Kovács Balázs (Fazekas Gimn., Bp.), Kristóf Éva (Baár-Madas Református Gimn., Bp.), Máté Kinga (Kazinczy Gimn., Győr), Orsós Renáta (Táncsics Mihály Gimn., Salgótarján), Tógyer Edina (Krúdy Gimn., Nyíregyháza).

Kiemelkedő teljesítményükért Kazinczy-érmet nyertek az alábbi szakmunkás- és szakiskolai tanulók: Apró Szilvia (Ip. Szmk., Hódmezővásárhely), Bordás Boglárka (Mg. Szki., Eger), Csizi Irén (Gábor Áron Szki., Ózd), Erdélyi Krisztina (Békés Glasz Ker. Szki., Bp.), Gál Mária (Kossuth Lajos Szki., Kiskunfélegyháza), Hadi Krisztina (Bercsényi Miklós Szki., Ajka), Kiss Márta (Mező Imre Ruhaip. Szmk., Bp.), Kópis Krisztina (Eötvös József Szmk., Berettyóújfalú), Levaics Brigitta (Radnai Béla Gép- és Gyorsíró Szakisk., Bp.), Mór Boglárka (Ker. Szki., Székesfehérvár), Pauza Brigitta (Eü. Szakisk., Kaposvár), Prorok Annamária (Kós Károly Szakképző Isk., Békéscsaba), Reichardt Nóra (Dobos C. József Vendéglátóip. Szki., Bp.), Smuk Szabina (Hunyadi Mátyás Szki., Mosonmagyaróvár), Varga Erzsébet (Ker. Szki., Miskolc).

Sikeres szereplésükért Kazinczy-érmet nyertek a következő határon túli tanulók: Gyárfás Zsuzsanna (Bod Péter Tanítóképző, Kézdivásárhely), Kuti Kornélia (Óbecsei Gimn.), Mátyás Tünde (Ref. Koll., Kolozsvár), Mátyus Éva (Apáczai Gimn., Kolozsvár), Tóth Gábor (Magyar Tannyelvű Gimn., Rozsnyó).

G. R.

Anyanyelvi versenyek Nagyváradon

Az erdélyi magyar művelődési élet egyik fontos központjában, Nagyváradon, az Ady Endre Gimnáziumban május 1. és 4. közt tartották meg az iskolások számára a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny országos döntőjét. A tizenkét éves múltú visszatekintő versenynek még sosem volt annyi résztvevője, mint most. A megnyitón Péntek János kolozsvári tanácskezelő egyetemi tanár, az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének társelnöke különös figyelmet érdemlő gondolatokat fogalmazott meg: néhány hónapja bővült Erdélyben a magyar nyelv használatának tere, nőtt nyelvünk tekintélye, bátrabban használhatjuk a közéletben, és a románosság szemléletmódjában is biztató jelek észlelhetők nyelvünk megítélését illetően.

Zsigmond Győző, az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének elnöke a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Versenyek történetét ismertette, majd a diákok és kisiskolások nekifogtak anyanyelvi tudásuk összemérésének.

A kétfordulós versenyen a középiskolások csoportjában a kézdívasárhelyiek voltak a legjobbak (Nagy Mózes Gimn.), az általános iskolások felső tagozatosai közül a kovásznai Bagoly csapat az első, míg az elemisták kategóriájában a Bihar megyei székelyhídiak érték el a legtöbb pontot.

A versenyzők, a pedagógusok és az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének elnöksége nevében ezúton is köszönetet mondok a következő tanároknak: *Alföldy Andreának, Kiss István Györgynek, Pásztor Gabriellának, Pető Csillának, Szabó Annamáriának, Tóth Mártának és Tunyogi Katalinnak.*

Meg kell említenem azt a helyénvaló tanári és nyelvművelői véleményt, mely szerint ezután az anyanyelvi versenyek kérdéseinek összeállításakor ajánlatos nagyobb gondot fordítani a nyelvhasználat gyakorlati oldalára, a nyelv társadalmi, közéleti szerepére. Ugyanis sok még a csiszolnivaló a tanulók mindennapi beszédén.

Komoróczy György

* * *

Ebben az évben a hajdani Holnaposok városa, Nagyvárad volt a házigazdája a magyar nyelv ünneplésének és ennek egyik kísérő rendezvényeként a Kisiskolások Anyanyelvi Vetélkedőjének (KAV).

Az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének immár ötödik alkalommal megrendezett országos vetélkedője 68 negyedikes kisdíjakot és 28 kísérő tanítót vonzott a „Pece-parti Párizsba”, az országos megmérettetésre.

Az idei vetélkedő témája a helynevek helyes használata volt. A negyedikes kisdíjak életkoruknak megfelelően összeállított vonzó és változatos feladatok során barangolhattak a helynevek birodalmában: szöveg nélkül elhangzott népdalokban előforduló helységnevekre vadászhattak; olyan város- és falunéveket gyűjteth-

tek, amelyekben a vár szó bujkál; műcímeket párosíthattak szerzőjükkel; összekevert betűket kellett a helyükre tenniük úgy, hogy minél több értelmes szó kerekedjen ki belőlük; megkezdett szöveget kellett érdekes történeté duzzasztaniuk és akár jelenetként, akár monológként eljátszaniuk a közönség előtt.

A mezőny nagyon kiegyenlítettnek bizonyult. Az első három helyezettet: a Bihar megyei *székelyhídi*, a *sepsiszentgyörgyi* és a *marosvásárhelyi* élcsapatokat alig egy-két pont különbség választotta el egymástól. Mind a három csapat az értékes jutalomkönyvek mellett részvételi jogot nyert az illyefalvi Napsugár alkotótáborba.

Mészely József

„Nyelvünkben élünk” kommunikációs verseny

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium, valamint az Országos Köznevelési Szolgáltató Iroda (OKSZI) 1997. május 23–25. között Budapesten megrendezte a „Nyelvünkben élünk” magyar nyelvi kommunikációs verseny országos döntőjét. A 13–14 évesek rangos megmérettetésén két kategóriában 90-en indulhattak, azok, akik az iskolai, területi, megyei, illetve fővárosi fordulót sikerrel vették. „Az évenkénti versenysorozat legfőbb célja a tehetséggondozás” – írja *Benkes Zsuzsa*. Bővebben: a hagyományos anyanyelvi feladatokon kívül fejleszteni és mérni kívánjuk a tágabb értelemben vett kommunikációs helyzetfelismerést, problémamegoldást és -kezelést.

A verseny három részből állt: írásbeli feladatlap kitöltéséből (150 pont), egyéni szóbeli kommunikációs gyakorlatból (20 pont) és csoportos kommunikációs feladatból (10 pont). Ezen kívül a versenyzőknek magukkal kellett hozniuk egy előzetesen kiadott kutatómunka megoldását (20 pont). Ízelítőül néhány az írásbeli forduló próbáiból: négymondatos szöveg összefüggését biztosító elemek fölismerése, meghatározott feltételekkel szöveg készítése, egy rövid mondat szintagmatikus elemzése és ábrázolása, néhány rövid helyesírási feladat, azonos alakú szókapcsolat (nem szó!) mondatba foglalása, többjelentésű mondat értelmezése, megadott településnevekhez népetimológiai eredetmonda írása, jelentésháló készítése stb. Igen szép megoldások is születtek az egyébként nehéznek tűnő gondolkodtató, kreatív-produktív gyakorlatokban, ám jelzésértékű, hogy sokak bicskaja beletört a mondatelemzésbe, és a helyesírási feladatok megoldása is kívánnivalót hagyott maga után.

Az egyéni szóbeli produkció címe ez volt: „Velem mindig történik valami!” Rövid felkészülés után szigorúan egy percben kellett előadniuk egy érdekes, hatásos, lehetőleg csattanós történetet. Itt bizony a gyakorlatlanság nagyon megmutatkozott, és sokan kerültek időzavarba is. Hét főből álló csoportok alakultak a másik szóbeli kommunikációs feladatra, melynek során – hosszabb felkészülési időt követően – el kellett játszaniuk egy iskolai megalapításának értekezletét.

A gyerekek versenyen kívüli idejét foglalkozások, tapasztalatcserék, beszélgetések és kulturális programok színesítették. A rendezők gondos munkájának és a változatos elfoglaltságoknak köszönhetően e zsúfolt program korántsem bizonyult fázasztónak a résztvevők számára, így hasznos ismeretekkel és sok-sok élménnyel gazdagodva indulhattak haza a harmadik nap délutánján.

A verseny legjobbjai a következők voltak:

7. osztály: 1. *Dombi Tamás* (Ságvári Endre ÁI., Debrecen), 2. *Török Andrea* (Kilián György ÁI., Zalaegerszeg), 3. *Tóth Katika* (Dienes Valéria ÁI., Szekszárd), 4. *Topa Agnes* (Katona József Gimn. és ÁI., Kecskemét), 5. *Tóth Alexandra* (ÁI., Zala-lövő). 8. osztály: 1. *Teremi Nóra* (Kossuth Lajos ÁI., Túrkeve), 2. *Kovács Nóra* (Bersenyi Dániel Gimn., Celldömölk), 3. *Hóbor Sándor* (Dobó István Gimn., Eger), 4. *Bárdos Dóra* (Kossuth Lajos Gimn., Cegléd), 5. *Hartl Attila* (Belvárosi ÁI., Pápa).

Zimányi Árpád

Verseggy nyelvűvelő verseny

Huszonegyedszer gyűltek össze Szolonokon június 23–29. között azok a magyarországi és határokon túli általános iskolai tanulók (legtöbbször tanáraival együtt), akik a megyei elődöntők nyerteseként kérdezték, hogy itt is bizonyíthassák felkészültségüket. Először írásban kellett megállni a próbát: feladatokat megoldani a szavak jelentésének, a grammatikai ismereteknek, a stílusérzéknek, a helyesírási szabályismeretnek a köréből; végül pedig – fogalmazási képességüket igazolandó – egy osztálykirándulás történetét, illetőleg egy balladási búcsúztató beszédet papírra vetni.

A szóbeli versengés két részből állt. Először a kisebbeknek egy elképzelt rádióelőadást kellett megtartaniuk. Megkapták Würtz Adámnak egy gyermek-könyv-kiállításra készült színes plakátját, amelyen mintegy tíz mesemotívum volt látható. A látottak alapján meseszöveget kellett alkotni, s vázlat alapján előadni. Nagy figyelemmel – s legtöbbször gyönyörködve – hallgattuk a nemcsak fantáziadús, hanem egyéni ötletekben is gazdag, helyzetteremtő képességről tanúszkodó történeteket. A nagyobbaknak a jövő évezredbe kellett utazniuk, s vágyaik és képzelőerejük alapján megírniuk: milyenek képzelik magukat két évtized múlva, s hogyan adnának számot rádiótudósításban egy majdnem, az egész világot érdeklő eseményről. A versenyzők derekasan helytálltak, ráadásul legtöbbször kedvezőnek ítélte a jövőt.

A legtöbb pontot szerző versenyzők nemcsak pénzjutalmat nyertek, hanem megkapták a verseny emlékplakettjét is. Üres kézzel senki sem távozott: lélekújító haszonnal gazdagodott tanuló és felkészítő tanár egyaránt.

Szende Aladár

Péchy Blanka nyelvűvelő tábor Balatonbogláron

Lassan minden rendezvényből hagyomány születik. Így több generáció élheti át azt, amit egy lelkes szervező valamikor évekkor ezelőtt kitalált. Nyelvűvelő tábor 1997. június 15–21. között hetedik alkalommal rendeztek Balatonbogláron. Az anyaországi, valamint a szomszédos országokból érkezett erdélyi, vajdasági magyar diákok egy héten át ismerkedhettek a magyar nyelv logikájával. Minden meghívott diák saját iskolájában a beszédűvelő szakkör hallgatója. Jó tudni, hogy a szomszédos országokban is gondot fordítanak a magyar nyelv ápolására.

Gulyás Istvánné, bár nyugdíjas, örömmel vesz részt az ilyen táborok megszervezésében: „Szép emlékek húznak vissza, hiszen számomra öröm és becsület együtt dolgozni ezekkel a gyerekekkel; mindig valami újat is tanulok a kicsiktől: én oktatók és nevelők, ők pedig bekapcsolódnak előadásaimba.”

Fekete Andrea középiskolás korában Gulyás Anci néni tanítványa volt: „Megszerettette velem a beszédűvelést. Nagyon értékes információkat kaptam magatartás-ismeretből, hiszen ilyesmivel is foglalkoztunk.”

– Hogyan találják meg a magyarországi és a határon kívüli gyerekek a közös hangot? – kérdezem Fejes Lajosnétól, a tábor szervezőjétől.

– Az anyaországi gyerekek hamar barátságot kötöttek a szomszédos országokból érkezett gyerekekkel. Ez így is van rendjén, hiszen az a célunk ezzel a táborral, hogy kicseréljük egymás gondolatait, és helyesen, a magyar nyelv szabályainak megfelelően fejezzük ki mondanivalónkat. Ezeknek a gyerekeknek sokat jelent a szép magyar beszéd.

Majláth Emese, Kisújszállás: „A tavalyi tábor végén eldöntöttem, ha idén nyáron ismét megrendezik ezt a nyelvűvelő tábor, eljövök. Ebben a táborban mindig van valami új dolog. Kirándultunk, fürdőztünk is a Balatonban, ne higgye senki, hogy mi egész nap csak bent ülünk, és halálra unjuk magunkat.”

Burus Tünde, Szentegyháza (Románia): „Meghívó érkezett az iskolánkba, és a tanár néni megszervezte a kiutazásunkat. Tizenötven érkezünk Erdélyből. Szűkebb körben mi is foglalkozunk nyelvünk ápolásával, hiszen szép nyelv a magyar. Nagyon érdekesek voltak az előadások, sok újat hallottunk, és ha hazamegyünk, továbbadjuk ezeket az értékes információkat.”

Talán valaki azt gondolná, hogy magyarból korrepetálásra szorulnak ezek a diákok. Tévedés, a legjobbak voltak itt, akik szülőfalujukba hazatérve továbbadják az új ismereteket, érdekességeket a magyar nyelv világából. S megtudtam, hogy jövőre szlovákiai érdeklődőket is szeretettel várnak a Balatonra, ahol napozni is lehet „magyaróra” közben.

Csicsai Zsolt

„Beszélni nehéz!”-körvezetők találkozója

A „Beszélni nehéz!”-körvezetők 11. országos anyanyelvi táborát a balatonboglári általános iskola és zeneiskola látta vendégül 1997. június 30. és július 5. között.

A június végi délután a vonatbéli zsúfoltságtól, a nyári melegtől, no meg a hosszú, véget érni nem akaró zötykölődéstől elcsigázott csapat szívteljes fogadtatásra talált az Acsády-kastélyban, majd a Fischl-házban.

Deme László tanár úr előadásával – Csak a nyelv van veszélyben? – nyílt meg a tábor. A késő éjszakába nyúló ismerkedő-bemutató beszéltetés bensőséges hangulata fokozta a viszontlátás örömet azok számára, akik évről évre visszajárnak, és oldotta a kezdeti szorongásokat azokban, akik először jöttek el ebbe a közösségbe. Jó volt érezni, hogy itt mindent el lehet mondani, ki lehet tárukozni, beszélni lehet gondokról, örömről. Érdekes volt hallgatni a „veterán” táborozók emlékeit, nosztalgizását.

Az éjszakai beszélgetések, együttes nótázások, Balaton-parti séták, csillagnézések egész héten át fontos pillanatai voltak a tábor életének. Gyakran visszafelé pergett az idő, és a résztvevők felidéztek régi együttléteket, találkozókat, hangulatát és azoknak az alakjait, akik már nem lehetnek közöttünk: Péchy Blanka művésznőt, Miskolczi Margit tanárnőt és másokat.

Az előadások előbb a nyelvi kommunikáció időszerű kérdéseivel foglalkoztak, majd a mozgalom történetének, működésének, az iskolában folyó körüli tevékenységek megszervezésének, vezetésének, az anyanyelvi programok kidolgozásának kérdéseit, illetve módszereit tárgyalták.

Köszönet ezért a tábor lelkének, Fejes Lajosné Angélnak, aki magára vállalta a szervezés nehézségeit.

A bensőséges hangulat, a hasznos időtöltés, az egymás iránti figyelem, kedvesség, a jókedv jellemezte ezt a tábor, ahol a résztvevők Sepsiszentgyörgytől Hegyeshalomig igyekeztek kiépíteni a baráti kapcsolatokat, és nemcsak szellemi, de lelki szinten is gazdagodtak. Egy mindig rohanó és rohanásra kényszerítő világból jó volt – ha csak néhány napra is – átlépni egy nyugodtabb, emberközeli létbe.

A Karsainé Horváth Klárka vezette foglalkozás egyik játékos feladata így hangzott: „Folytassátok a megkezdett fogalmazást! Csillagos égbolt alatt vitorláztunk hazafelé. Először arra gondoltam, ...” Arra gondoltam, milyen csodálatos, amikor az ember megélheti az együvé tartozás felemelő érzését.

Erdély Judit

A NYELVMŰVELŐ MOZGALOM

Kazinczy-díjak, Kazinczy-jutalmak

Őszi számunknak kedves kötelesege számot adni arról: az adott esztendőben kik részesültek Kazinczy-díjban, és mely szakkörök nyerték el a Kazinczy-jutalmat.

1997. évi Kazinczy-díjasaink:

Dr. Bózsöny Ferenc, a Magyar Rádió főbemondója. – Negyedik évtizede ismert, közkedvelt és kulturált műsorközlő, hírolvasó főszereplője a rádióknak; Körmendy Lászlóhoz hasonlóan sokak számára ő is „a Rádió férfihangja”. Magyar nyelvészetből szerzett doktorátust, s e felkészültségét a rádió beszédkultúrájának figyelésében, belső bírálatában és utánpótlás-nevelő fejlesztésében hasznosítja azóta is. Legutóbbi tagjává választotta a Rádió Nyelvi Bizottsága.

Papp Sándorné, a Jókai Mór Középiskola tanára, Kazincbarcika. – Tizenötödik éve szervezi és vezeti folyamatosan az iskolájában működő Beszélni nehéz! kört. A sikerült feladatmegfejtéseket általában maguk a tanítványok küldik be és indokolják, saját fogalmazású levelekben, melyek éreztetik magatartásbeli fejlődésüket is. Az anyanyelvi versenyek győri és sátoraljaújhelyi döntőin is gyakran találkozunk megyei győztesként oda jutott tanítványaival; többük országos díjat is nyert.

Szabó Zoltánné, a Park utcai Általános Iskola tanára, Mohács. – Tizennegyedik éve szervezi és vezeti a diákszínjátszással egybefonódott, de szakszerűen külön kezelt Beszélni nehéz! mozgalmat. Néhány év óta még egy szakkört működtet; a kettő önállóan működik. Tanítványai leveleikben korosztályuknak megfelelő szintű, de szakszerű és talpraesett indoklásokat, magyarázatot fűznek megoldásaikhoz. A beszédkultúrára való nevelést növendékeinek magatartásbeli fejlesztésével társítja.

Ez évben – de többéves tevékenységük elismeréseként – **Kazinczy-jutalmat** nyertek a következő intézmények szakkörei (zárójelben vezetőjük neve):

1. Bródy Imre Gimn., Ajka (Révészné Egri Dóra); 2. Általános és Zeneisk., Balatonboglár (Fejes Lajosné); 3. Váci Mihály Gimn., Bátorfyerenye (Oravec Lászlóné); 4. Eötvös József Szakképző Int., Berettyóújfalú; tanuló kör (Baloghné Juhász Valéria); 5. Ált. Isk., Bóly; tanuló kör (Köves Béláné); 6. Ált. Isk., Borjád (Göller Jánosné); 7. Radnai Béla Közgazd. Szki., a tanárok köre, Budapest (megszüntették); 8. Szabó Ervin Gimn., Budapest (Forgács Róbert); 9. Batsányi János Gimn., Csongrád (Fábián Györgyné); 10. II. Rákóczi Ferenc Ált. Isk., Csurgó

(Dani Margit); 11. Hatvani István Ált. Isk., Debrecen (Bánszegi Gáborné); 12. Kazinczy Ferenc Gimn., Győr (Hérics Lajosné); 13. Klapka György Szki., Jászberény (Gömöri Árpád); 14. Bod Péter Tanítóképző, Kézdivásárhely (Egyed Mária); 15. Móra Ferenc Gimn., Kiskunfélegyháza (Borbélyné Szabó Katalin); 16. Lőrincze Lajos Ált. Isk., Mikóháza; tanuló kör (Novák Jánosné); 17. Park utcai Ált. Isk., Mohács; színjátszó kör (Szabó Zoltánné); 19. Evangélikus Kossuth Gimn., Nyíregyháza (Palotai Erzsébet); 20. Táncsics Mihály Gimn., Siklós (Bakóné Aradi Éva); 21. Csonka János Gimn. és Szki., Szeged (Jármay Pálné); 22. Ált. Isk., Szentistván (Szöcsné Antal Irén); 23. Szepsi Csombor Márton Gimn., Szikszó (Majoros Imréné); 24. Kossuth Lajos Közgazdasági Szki., Tatabánya (Bodor Sándorné); 25. Kereskedelmi Szki., Vác (Pátkai Andrásné).

Köszönjük mindannyiuk munkáját, és sok erőt kívánunk a továbbiakhoz. – Műsoralkotó közösségünk és a kuratórium nevében:

D. L.

Bárczi Géza-émlékermünk – Bárczi Géza- émlékermeseink*

Három éve, 1994-ben emlékeztünk meg – egyebek közt pályatársainak, tanítványainak, tisztelőinek írásait tartalmazó rangos emlékkötettel is – Bárczi Géza születésének századik évfordulójáról. Nevét nemcsak a szűkebb szakma ismeri itthon és külföldön, hanem a szélesebb közönség is; hiszen egyaránt volt elmélyülő kutató és szuggesztív hatású nevelő, de jó tollú ismeretterjesztő is. Művei közül A magyar nyelv életrajza ott forgott és forog a nem szakemberek kezében; rádiós és televíziós megnyilatkozásai ismertté tették a kívülrőlők körében is. S aki kezébe veszi A magyar nyelv értelmező szótárát, a hétköznapi, az ő nevét pillantja meg annak tudományos irányítójaként; aki a helyesírási vagy a nyelvművelő szakirodalmat forgatja, lépten-nyomon az ő írásaival is találkozhat. Nemcsak a múltját vizsgálta nagy szakértelemmel nyelvünknek, hanem mai állapotát is, hogy egyengetse további fejlődésének útját.

Két éve, halálának huszadik évfordulóján, az Anyanyelvápolók Szövetségének Csongrád városi-megyei csoportja emberfej nagyságú domborműben készíttette el Bárczi Géza arcát, szülővárosa, Zombor számára. Ennek kicsinyített, ugyancsak bronzból öntött mását ajánlotta fel a helyi csoport a Beszélni nehéz! mozgalom-

ban jeleskedő szakkörvezetők kitartó és eredményes munkálkodásának jutalmazására. – Tudjuk: a Péchy Blanka alapította Kazinczy-díjból háromévenként hat, átlagolva tehát évenként kettő juthat pedagógusoknak, akik az anyanyelvi versenyekre való felkészítésben és a beszédművelő szakkörök vezetésében hosszú idő alatt kimagasló eredményt érnek el. Néhány éve megkészszerzte ezt a Péchy Blanka-díj megalapítása; ezt mozgalmunk lelkes résztvevői, szervezői, segítői nyerhetik el, évenként ketten.

De még mindig több az arra méltó pedagógus, mint a díj. Ez sugallta csongrádi barátainknak a gondolatot, hogy felajánlják a Bárczi Géza-émlékermét; ha nem is jutalmul, de legalább emlékül azoknak, akik ennél többet érdemelnének, csak nem férnek be a szűkre szabott keretekbe. Az erre alakult kuratórium évente ket-tőnek ítélheti ezt oda a legértékesebb és legeredményesebb munkatársak közül.

Első alkalommal azonban, visszafelé tekintve még, néhány olyan volt szakkörvezetőnknek nyújtjuk át ezt a szerény elismerést, aki egy évtizeden vagy annál hosszabb időn át kitartóan és eredményesen vett részt a közös munkában, s ezt csak nyugdíjba vonulása vagy oktatási feladatkörének megváltozása szakította meg. Nem jár vele más, csak egy köszönő emléklap és baráti kézszorítás; s persze az „örökös tagság” a mozgalomban, a nagy családban, amely – részünkről legalábbis – a sírig tart.

Ezen első és kivételes alkalommal a következőknek adhatjuk át a Bárczi Géza-émlékermét:

Bácskai Mihályné, Szentes, Horváth Mihály Gimn.; – *Birkás Tiborné*, Szeged, Csongor téri Ált. Isk.; – *Horváth Antalné*, Győr, Révai Miklós Gimn.; – *Hutka Zoltánné*, Sátoraljaújhely, Kazinczy Ferenc Ált. Isk.; – *Madaras Margit*, Budapest, Kossuth Zsuzsa Gimn.; – *Márvány Jánosné*, Szeged, Radnóti Miklós Gimn.; – *Sárkány Ernőné*, Kecskemét, Katona József Gimn.

Köszönjük sokéves munkájukat. S kérjük: fogadják ezt az emléket úgy, ahogy mi adjuk; tekintsék szeretetünk jelének szeretetükért, hűségünk jelének hűségükért.

Deme László

* Elhangzott a Beszélni nehéz! mozgalom résztvevőinek 20. országos találkozóján, 1997. május 3-án, az emlékérmek első átadásakor, az óbudai Kossuth Gimnázium dísztermében.

ESEMÉNYEI

Helyi verseny, helyi támogatókkal

Csurgón, a szakmunkásképzőben, 1983-ban kezdtünk ismerkedni a Beszélni nehéz! hangsúlyjeleivel. Tizenöt-husz tanuló a következő évben szakkörre szerveződött. Rendszeres és folyamatos munkánkért 1994-ig, nyugdíjba vonulásomig, négyszer kaptunk Kazinczy-jutalmat, és tizennégyszer könyvtulajánnyt, illetőleg 2-2 magnókazettát. – A szakkör igyekezett nyelvi versenyek rendezésével is elismertetni magát az igazgató, a tantestület és a tanulók előtt. Tagjai minden iskolai rendezvényen részt vettek, s „nyelvörként” gyűjtötték a városban a nyelvi és a helyesírási hibákat. Ezeket öt éven át meg is jelentettük a Csurgó és Vidéke című helyi lap Édes anyanyelvünk rovatában.

A szakkör vezetőségével 1985-ben elindított „Írjunk, beszéljünk és viselkedjünk helyesen” elnevezésű mozgalom keretében azóta évenként megrendezzük a nyelvi, műveltségi és illetani vetélkedőt, továbbá a helyesírási versenyt, általános és középiskolás tanulóknak. Ez ma már hagyományos versenye a városnak a magyar nyelv hete alkalmából. A négyfős csapatoknak négy feladatot kell teljesíteniük (riportszerkesztés, egy település bemutatása idegenvezetőként, egy illetani téma ismertetése, két-két villámkérdés nyelvtanból, irodalomból és az általános műveltség témaköréből). A helyesíróknak egyénileg kell egy 25 pontos feladatlapot megoldaniuk.

E regionális nyelvművelő verseny célja: 1. Minél több fiatal felkészíteni a közéleti szereplésre, s lehetőséget biztosítani a helyes és szép beszéd gyakorlására. – 2. Feleleveníteni a társadalom által elfogadott viselkedési normákat, hogy azok szellemében éljenek majd. – 3. Segíteni a különböző iskolák diákokörmozgásainak együttműködését, hogy a Beszélni nehéz!-körösök és más tanulók nemes versenyen mérassanak meg. – 4. Javítani minél több tanuló helyesírást.

A verseny rendezője Csurgó város önkormányzata és a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzat, ez évi „házigazdája” pedig az Eötvös József Általános Iskola volt; a zsűri elnöke Szászfalvi László, a város polgármestere, tagjai a városi könyvtár és a művelődési ház igazgatója, a csurgói Ifjúsági Szövetség titkára és az ifjúsági önkormányzat képviselője. A helyesírási versenyzők feladatlapjait, mint mindig, a házigazda iskola magyar munkaközösségének tagjai javították.

Az igényes verseny megfelelő propagálása és a különféle szervezetek, vállalatok vezetőivel és egyéni vállalkozókkal való jó kapcsolattartás eredményeként már harmadik éve tizen-négy-tizenöt szponzor nyújt támogatást a versenyzők díjazásához. Türelmes és hosszú meggyőző munkával sikerült megnyerni őket. Az idei versenyen a tíz (négy-négy fős) csapat tagjainak és a huszonegy (egyéni) helyesírónak a jutalmazására 140 000 Ft értékű jutalmat adhattunk ki. Javaslatukra – a nagy értékű kiemelt díjak mellett – jutalmat kapott minden olyan versenyző, aki elérte a maximális pontszám felét. Így mindenki vehetett át valamilyen díjat. – A csapatokat és a helyesírókat felkészítő tanárok közül az első négy helyezettet is megjutalmazták az adományozók.

Jellemezze a versenyt az egyik versenyző értékelése: „Jövőre, sajnos, már nem vehetek részt ezen a versenyen. Megszenvetünk, megdolgoztunk a hosszúra nyúlt, vidám hangulatú versenyen, de megérte. Az alapos felkészülés meghozta a gyümölcsét. Sokat tanultunk egymástól. Öröm volt három órán keresztül hallani diáktársaink ötletes, aktuális, szellemes, szép és helyes beszédét, és látni a versenyzők határozott fellépését. Köszönjük a szervezőknek és a szponzoroknak. Arra kérjük Önöket: ne hagyják abba, folytassák!”

Bartol Antal

HÍREK

A nyelvész Brassai élő öröksége címmel háromnapos emlékülést rendezett május 23–25-én Kolozsvárott a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete a száz évvel ezelőtt elhunyt jeles nyelvész és polihisztor tiszteletére. A Péntek János professzor és tanszéki kollégái által kitűnően megszervezett emlékülésnek számos magyarországi előadója is volt, köztük Elekfi László („Határozó” és „jelző” Brassainál és azóta), Grétsy László (Brassai Sámuel, a nyelv őre s ellenőre), Kiefer Ferenc (Brassai munkássága és a XIX. századi európai nyelvtudomány), Szépe György–Terts István (Brassai Sámuel – többek között mint alkalmazott nyelvész).

1997. május 28-án kedves névadó ünnepség zajlott le az óbudai Vihar utcai általános iskolában: az iskola ekkor vette fel Zsirai Miklós nyelvészprofesszor nevét. Az ünnepségnek több szónoka volt. Molnár Géza igazgató méltatta az eseményt, Hajdú Péter akadémikus értékelte Zsirai pályáját, Zsiray Jolán, Zsirai Miklós lánya pedig a család részéről kívánt sok sikert az iskolának. Az eseményeket az iskola énekkara számos kórusmű bemutatásával, illetve a diákok egyike vers felolvasásával egészítette ki, igen hangulatosan és stílusosan, Tarlós István polgármester pedig az új zászló átadását vezette. A mulandó események emléke az ott készült sok színes fotó és az a kiállítás, amely, Zsirai Miklós személyes tárgyainak időleges bemutatása után, még ma is állandó jelleggel szemlélteti a Zsirai-életmű emlékeit.

A Magyar Tudományos Akadémia június 30-án nagy jelentőségű tanácskozást rendezett *A magyar nyelv jelene és jövője* címmel, kifejezésre juttatva ezzel azt a szándékát, hogy a jövőben hosszú távon és elkötelezetten óhajt törődni anyanyelvünk ügyével. A tanácskozáson jeles tudósok egész sora vett részt, élükön Glatz Ferencel, az Akadémia elnökével, aki tíz tézisben foglalta össze a jövő tennivalóit.

A Szondi György főszerkesztésében megjelenő *Polisz* című folyóirat (Politika – Líra – Széppróza) augusztusi száma valósággal nyelvi különszám, annyi nyelvi-nyelvészeti írást tartalmaz, pl. Asztalos Lajos, Grétsy László, R. Katona Imre, Török András, Wacha Balázs cikkét.

A XVI. Nemzetközi Nyelvészeti Kongresszust Párizsban rendezték meg július 20–25. között. Magyar részről többek között Kiefer Ferenc, Bánréti Zoltán, Büky Béla, Kiss Gábor, Vitányi Borbála és Kincses Kovács Éva tartott előadást.

Augusztus 3-án este „Nyelvében él a nemzet” – *Nyelvében él a nemzet?* címmel egyórás kerekasztal-beszélgetés hangzott el a Magyar Televízió *Éjeli menedék* fócímű műsorában. A beszélgetést Sipos Pál vezette, vendégei: Alexa Károly, Grétsy László, Hámosi József és Parti Nagy Lajos voltak.

A szinonimitásról rendez konferenciát az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke október 29-én a Bölcsészkar központi épületében.

A Duna Televízió *Csillagjel* című új nyelvi műsora október 4-i és november 1-j-i adásának tartalmából: *vénasszonyok nyara* – barlangnevek nyomában – *kástu* – helyesírási tanácsadó – őrségi nyelvi barangolás. Az októberi szóalkotó játék mássalhangzói: *r t s z*, a novemberi: *d k m n s z t*. A szombat délelőtti adást éjjel és kedden délután megismétli a televízió!

Nyelvkultúra és nyelvtörténet címmel október 17–18-án konferenciát rendeznek Berlinben a Humboldt Egyetemen.

A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola kiadója megjelentette Peter Trudgill *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába* című kötetét.

Olvasóinknak örömmel jelenthetjük, hogy a Nógrád Megyei Hírlapban is van már nyelvművelő rovat. Címe: *Fergetegben álló fácska*. A rovatnak több szerzője is van: Deák Ferenc, Tóth Norbertné és még mások is. Szívből örülünk a jó hírek!

B. G.–G. L.

PONTOZÓ

Először is az idei 2. számunkban közölt rejtvenyek helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Hat rébusz keres egy költőt.* 1. Arat a magyar. 2. Áldásadás a vonaton. 3. Cseng az élet. 4. Jóság síró vágya. 5. Vágtatás a Holdnak. 6. Halálba vivő vonatok. Mindegyik vers szerzője Ady Endre.

II. *Szavak rácsok közt.* 1. Honvéd (az első betűjétől kezdve jobbra, lefelé, majd ismét jobbra). 2. Baka (a második sor b betűjétől lefelé, majd balra). 3. Harcfi (a negyedik sortól jobbra, majd fel és ismét jobbra). 4. Darabont (az ötödik sor d-jétől jobbra, lefelé, balra, lefelé, majd ismét jobbra). 5. Vitéz (a hetedik sor v-jétől jobbra, lefelé, jobbra s újból lefelé). 6. Hadfi (a kilencedik sor h-jától balra). Tehát a *katona* szónak nem is öt rokon értelmű megfelelője olvasható ki a betűhalmazból, mint írtuk, hanem hat. Több megfejtőnk egyéb szinonimákat is találni vélte a betűhalmazban (*tüzér, huszár, sőt kadét*), ezek azonban nincsenek benne.

III. *Palindromrímek.* 1. Kelepelek. 2. Túlevelűt. 3. Kenderednek. 4. Integetni. 5. Tahi ihat. Erre több mellékmegfejtés is érkezett (*Acsa, Tát, a bársonyos Rába* stb.), ezek azonban nem teljes értékűek, mivel így vagy a rím, vagy a mondanivaló sántít. 6. Lovát távol. 7. Kitehetik. De jó ez is: kitehetik. 8. Arany a nyara.

IV. *Hétszer hét.* 1. Bakancs. 2. Óbester. 3. Pébégáz. 4. Kolbász. 5. Kolibri. 6. Goromba. 7. Fadarab. Az író családneve: Palotai (Boris).

V. *Kosztolányi a nyelvről.* „A nyelv a tudósnak erekye, a költőnek, az írónak hangszer, a hírlapírónak fegyver.”

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 90 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Boldis Lászlóné, Budapest, Dob. u. 69. I. 29. (1077); Dely Viktória, Zalaegerszeg, Apáczai Csere János tér 4. II. 16. (8900); Gáspár Melinda, Drégelypalánk, Vár út 32. (2646); Ilosvai Ferenc, Eger, Barkóczy u. 11. (3300); Magyarlaci Józsefné, Pécs, Littke J. u. 12. 1/5. (7632); Remes Gábor, Nyíregyháza, Arany J. u. 1. (4400); Pál Ildikó, Komárom, Tópart 6. B III/15. (2900); Sebestyenné Mészáros Berta, Kalocsa, Zrínyi u. 3. fszt. 1. (6300); Székely Péter, Budapest, Aba u. 14. (1192); Tóthné Horváth Hedvig, Szombathely, Öntő u. 5. (9700). A jutalmul nyert könyvhöz, amelyet rövidesen postán küldünk el nekik, ezúton gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. *Hét regény.* Rejtvenytinkben neves magyar írók egy-egy ismert művének címét idézzük, de úgy, hogy a címek magánhangzóit önkényesen más hangokra cseréltük, eredeti helyüket viszont nem változtattuk meg. Ha megfejtőink elég ügyesek, és rátalálnak az eredeti magánhangzókra, megkapják a keresett regények címét. Segítségül, illetve a megoldás helyességének ellenőrzésére ábécésorrendben megadjuk a kiforgatott című regények íróinak nevét: Herczeg Ferenc, Jókai Mór, Kafka Margit, Móricz Zsigmond, Szabó Magda, Tamási Áron, Tömörkény István. Mindegyik címért 3 pont jár, összesen tehát 21.

1. Ma Rumig vonulunk
2. Palotás
3. E négy fájó dalom
4. Hí gyepek
5. Illő mesék
6. Jó gúnyák előtt
7. Ez a lét köpjje

II. *Rímelő víznevek.* Az itt következő kétsoros versikék csonkák, hiányosak. A befejezés megfejtőink feladata. Mindegyik hiányos verssor végére egy-egy olyan Kárpát-medencei folyó vagy fontosabb patak nevét kell beírni, amely a versben mondottaknak s a rímelés szabályainak egyaránt megfelel. A helyes megfejtés víznevenként 2, összesen tehát 10 pontot ér.

1. Van fekete meg fehér is, de egyik sem vörös;
Bihar-hegységből tör elő sebesen a
2. Jó pajtásom, nem lehetsz Te olyan nagyon balga,
hogy ne tudnád, Palócföldön csacsog a kis
3. Vas és Zselic, Mátraalja ugyancsak göröngyös.
Itt is, ott is, Zalában is csobog egy-egy

4. A vadkacsák vízum nélkül úszkálgatnak rajta.
Szomszéd ország forrásvizét hozza át a
5. Baranyában báránylehők bodra fölél szállva,
a távolban ezüstcsikként csillan meg a

III. *Költő és műve.* Megfejtőinknek az a feladatuk, hogy a meghatározásoknak megfelelő, hét betűjegyből álló szavakkal, nevekkéltőltsék ki az ábrát. Helyes kitöltés esetén a bal oldali bekeretezett oszlopban felülről lefelé egy ismert magyar költő nevét, a jobb oldaliban egyik versének címét olvashatják el. Ki a költő, és mi a vers címe? (Megfejtése 20 pont.)

1. Erődtítmény az egykori Hunyad vármegye székhelyén
2. A három testőr egyike
3. Út a pincébe
4. Lesipuskás
5. Júliusban üdülő
6. A nők célszerű fejdíszé lehet
7. Egykor gyakoribb uralkodói cím
8. Szomorú
9. Csutora
10. Nagyon fél

IV. *Anagrammamondások.* Az itt közölt kilenc furcsa mondat egytől egyig valamilyen ismert szólás vagy közmondás anagrammája. Hogy megfejtőink könnyebben rátaláljanak azokra a mondásokra, amelyekből a betűk, betűjegyek átcsoportosításával alakultak, segítségül mindegyiknek a megtalálásához kulcsot is adunk, azaz zárójelben utalunk arra, hogy nagyjából mit jelent, illetve mire vonatkozik, milyen témakörbe tartozik. S a megfejtés helyességének ellenőrzésére elárulunk még valamit. Aki mindegyik elrejtett szólásra, közmondásra rátalált, a népi bölcsességek kezdőbetűiből felülről lefelé egy jeles szóláskutató nevét olvashatja ki. A megfejtésért szólásonként 3, összesen 27 pont jár.

1. KOMOLY VASI INAS OKTAT (buta)
2. INTIK: E ZABSZEM KABALA! (fenyegetés)
3. EZ A TALÁLKA SIKER (kitartás; Heureka!)
4. MESSZE EGY TAR TAKI TAROLT (gyakorlás)
5. GAZDAG HALÁSZ JAJA: LESZ E TÓ-MOZI (felügyelet, törődés)
6. LÁNGSZÁRNYAM – A HIT – EMEL (tétlenül bámol)
7. GEBÉKEN HINTALÓ (természetesen házasság)
8. KEDVESEM ZONGORÁZNA, S ESD („vitázás”)
9. RIASZTÓ KARMA VAN (furfangos)

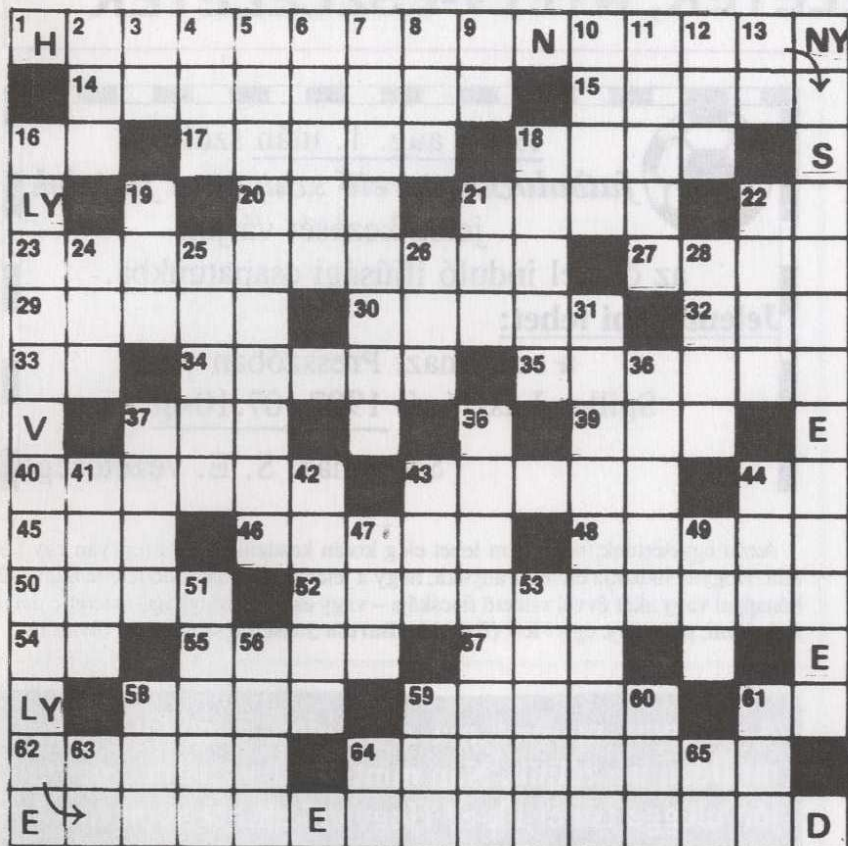
V. *Brassai Sámuel a nyelvről.* Kétszáz éve született, s – matuzsálemi kort megérve – száz éve halt meg a múlt század egyik legjelesebb nyelvésze s polihisztor, Brassai Sámuel. Keresztrejtvenyünk fő soraiban az ő nyelvünkről szóló vallomására találhatunk rá megfejtőink. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvenyek együttes értéke 103 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvenyek megoldását 1997. december 1-jéig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek sikeres megfejtést és jó szórakozást kívánnak – a rovat szerkesztőjével, Grétsy Lászlóval együtt – a rejtvenyek készítői:

Dékány Erzsébet (IV.), Doroszlai Elekné (I.), Láng Miklós (III.), Nagy Zoltán (II.), Schmidt János (V.)

Féltő ragaszkodás

VÍZSZINTES: 1. Brassai Sámuel vallomásának első része. 14. A finnek nemzeti eposza. 15. Szicíliai születésű táncdalénekes (Salvatore). 16. Vége a robotnak! 17. Nemi. 18. Kázus. 20. Electric Light Orchestra (egykori rockegyüttes), rövid. 21. Mű szereplője. 22. Feltéve. 23. Dúclakó szárnyas. 27. Teherán a fővárosa. 29. Kést fenő. 30. Rajtjelet ad. 32. ... poetica; költészettan. 33. Vonal végei! 34. Utcai árusítóhely, bizalmas szóhasználat. 35. Rejtélyes kifejezés. 37. Helyrag, a -ről párja. 39. Talál. 40. Erős vágyba belebetegedik. 43. Szelim basa főkertésze és háremőre a Szóktetés a szerájából című Mozart-operában. 44. Jegyzetel. 45. Ipari rosnövény. 46. Kol ...; Schönberg műve beszélőre, kórusra és zenekarra. 48. Rijeka olasz neve. 50. Szagos ...; illatos fehér virágú gyógynövény. 52. A vallomás második része. 54. Innen máshova. 55. Tanuló. 57. Telefon, rövid. 58. Öltöget. 59. A ...; Kisfaludy Károly vígjátéka. 61. Luxemburgi és máltai autók jelzése. 62. A birkózás japán változata. 64. Település a Dél-baranyai-dombság területén.

FÜGGŐLEGES: 1. Meztelen emberi testet ábrázoló képzőművészeti alkotás. 3. Képző, a -ve párja. 4. ... baba; keleti mesealak. 5. Rosszul szellőző (szoba). 6. Hegy Belgrádtól nem messze. 7. Linusnak is becézik. 8. Loncika. 9. Páratlan évad! 10. Önkényúr. 11. Ahol a csigabiga háza ég! 12. Főnévképző, párja a -zet. 13. Olympique Marseille (sportklub), rövid. 16. Brassai vallomásának harmadik, befejező része. 18. Van elég ereje cipelni. 19. Kedves emlékü színművész (Lajos). 21. Géppisztolytípus. 22. Mézelő fa. 24. Nem jár az óra. 25. Sötétkék ajakos virágú félcsereje. 26. Rock ... roll; népszerű tánc. 28. Nálunk is adható férfinév. 31. Szeptembertől áprilisig termő, ehető kalapú gombafaj; Flamulina velutipes. 36. Afrikai ország, Porto Novo a fővárosa (kormányzati székhelye Cotonou). 37. Mozog a föld. 38. Mindenütt, mindenfelé, népies szóval. 41. Helyet foglal. 42. Jugoszláviában használatos pénzegység. 43. Az oxigén és a rénium vegyjele. 44. Itt van, lám. 47. Cseh író, költő, újságíró, politikus (Viktor, 1877-1931). 49. Település Sümegtől nem messze. 51. Nálunk is kedvelt félkemény sajt. 53. Farkascsapda. 56. Ceruza, régies szóval. 58. Kag fia, Karak neveltje Fekete István rókatörténetében. 59. Kennet Loach rendezte angol film címe. 60. Zsíroz. 61. Az ENSZ első főtákkára (Trygve Halvdan, 1896-1968). 63. A cink vegyjele. 64. Pa-rancsnok, rövid. 65. Dorog határai!

Schmidt János

Egy öreg legény rímes tünődései

Öregkorom nem fogja már
képcső, kalács övezni.

Fázom, megyek panelházba
lépcsők alá csövezni.

*

Magamba fázni de restellek,
ha jönnek majd a deres telek.

*

Mialatt a nagypapi rostál,
kiürül a nagy papirostál.

*

Takar a pléd őszig, Etel,
s a parapléd hószigetel.

*

Egy doktornak

Sose essen ki humorából,
míg jól él mások tumorából!

*

Csak értem drukkol Eszter; int,
ne zabáljak koleszterint.

*

Megint jó nagy forintkár ért:
több pénz kell a Corinfárért.

*

Unokáimhoz

Megkaptam az obsitot:
moshatom a pöpsitok.

*

A bal felső négyes fogat
lő húzta ki: négyesfogat.

*

Hiába kentek rá
festéket, ragacsot,
nem tartja már össze
semmi e tragacsot.

*

Kinyiffan a koszorúér,
s mehettek a koszorúér!

Ürömi Kiss Lajos

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Leégett a kocsmá

Április 20-án éjszaka a Kunfehértó, II. kerület 94. szám alatti úgynevezett erdőszéli kocsmá gyulladt meg. A 15x6 méteres épület tetőszerkezete kapott lángra, de szerencsére nem terjedt át az épület többi részére. A tűzszakértői vizsgálat megállapította, hogy a lányokat feltehetőleg elektromos szikra, rövidzárlat okozta.

Hiszen, mint tudjuk, szikrából lobban a lány... (A Kunfehértói Kalauz című községi közéleti havilap júniusi számában bukkant rá egy bizonyára szintén „tűzről pattant” lány, Lovas Margit.)

Mély fájdalommal tudatjuk mindazokkal, akik szerették és tisztelték, hogy

ny. főállatorvos
életének 85. évében váratlanul elhunyt. Hamvait a Szentlélek-templom kolompáriumában engedszelő gyászmise keretében 1997. július 25-én 11 órakor helyezük örök nyugalomra.
Gyászoló család

Semmiképpen sem szeretnénk kegyelet-sértést elkövetni, de hogy további tévesztéseknek elejét vegyük, jeleznünk kell, hogy a kolumbárium-nak, ennek az 'urnacsarnok' jelentésű latin szónak semmi köze a hangutánzó eredetű kolomp-hoz, s az órákor írása sem tökéletes az értesítésben. (Beküldte Karsai Alfonz né mosonmagyaróvári olvasónk.)

A pályázat nem érinti a magyar-német cserekapcsolatokat, melyekre már korábban kiírásra került pályázat. Nem támogatjuk nemzetközi konszenzusokon történő részvétel költségeit, valamint olyan projekteket, amelyek meglévő EU-programokhoz (Socrates, Leonardo stb.) illeszkednek. A pályázat feltételeit részletesen tartalmazó űrlapot írásban a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat irodájánál (1145 Budapest, [redacted]) lehet igényelni 1997. március 20-ig.

1997. aug. 1. után született futbalozni szerető szatymazi fiatalok jelentkezését várjuk az ősszel induló ifjúsági csapatunkba.

Jelentkezni lehet:

a szatymazi Presszóban
Spiller Lászlónál 1997. 07.10-ig.

Szatymazi S. E. vezetősége

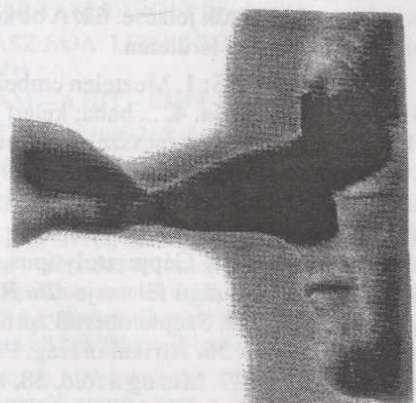
Azzal egyetértünk, hogy nem lehet elég korán kezdeni, de itt azért van egy kis bibi. Hogyan tudhatja előre az anyuka, hogy a jelentkezési határidő letelte után 1-2 hónappal vagy akár évvel születő fiacskája – vagy esetleg leánykája – szeret-e majd futbalozni, pláne így, egy l-lel? (Beküldte Bartók Józsefné sándorfalvi olvasónk.)

A magyar nyelvet ma a világon mintegy tizenöt millióan beszéljük. Nap mint nap használjuk, de vajon eléggé ismerjük-e? Hogyan kell helyesen írni és elválasztani Batthiány nevét? Mi a különbség a műveltető és a szenvedő igék között? Hogyan keletkeznek a szavak, milyen szófajokba sorolhatjuk őket? Mi a különbség a szólás és a közmondás, a cél- és az okhatározó között? Hogyan elemezzük a többszörösen összetett mondatokat?

Nohát ehhez a nyelvtankönyvhöz semmiképpen se forduljanak Batthyány Lajos nevének leírása kapcsán! (B. G.)

A játékos, szellemes orrgazda szóval nincs semmi gondunk. De miféle szótalálmány a megvezethetnek? Arra nem gondoltak, hogy ezzel nem meg, hanem félrevezethetnek bennünket? (Az Új Magyarország 1997. augusztus 2-i számából ollózta ki F. Kovács Ferenc olvasónk.)

Nemzetközi konszenzusokat nem támogat a pályázat, de kongresszusokat talán igen! Ugye hová vezethet az idegen szavak igénytelen használata? (B. G.)

Orrgazdák akcióban – megvezethetnek 72 FOR